

e-ISSN: 2148-0494

derglabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Güz 2019, Cilt:7, Sayı:14, 7:354-385

Gönderim Tarihi: 15.10.2019

Kabul Tarihi: 26.11.2019

Araştırma Makalesi

Doi: <https://doi.org/10.33931/abuifd.633277>

ÖĞRETMENLERİNE GÖRE ORTAOKUL DİN, AHLAK VE DEĞERLER ALANI SEÇMELİ DERSLERİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR: NİTEL BİR ARAŞTIRMA*

İbrahim AŞLAMACI**

Ömer Faruk GÖK***

Öz

Bu araştırmanın amacı; ortaokul din, ahlak ve değerler alanı seçmeli derslerinde karşılaşılan sorunların öğretmen görüşleri doğrultusunda incelenmesidir. Nitel araştırma modelinde yapılandırılan araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 öğretim yılında Malatya il merkezinde çeşitli ortaokullarda görev yapan ve seçmeli din derslerini okutan 24 DKAB öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak toplanmıştır. Betimsel analiz yöntemiyle çözümlenen bu veriler ışığında araştırmada elde edilen bazı sonuçlar şu şekildedir: Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğu seçmeli din derslerinin yürütülmesinde öğrenci, öğretmen, veli ve okul yönetiminden kaynaklı çeşitli sorunlara işaret etmiştir. Katılımcılara göre seçmeli derslerin seçim sürecine veli ve öğrenci görüşleri yeterince yansıtılamamaktadır. Ayrıca seçmeli din dersleri için yeterli sayıda öğretmen olmasına rağmen öğretmen yeterliliği istenen düzeyde değildir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Seçmeli Dersler, Seçmeli Din Dersleri, Öğretmen Görüşü, Karşılaşılan Sorunlar.

PROBLEMS ENCOUNTERED IN SECONDARY SCHOOL RELIGION, MORALITY AND VALUES ELECTIVE COURSES ACCORDING TO THEIR TEACHERS: A QUALITATIVE RESEARCH

Abstract

The aim of this research is to examine the problems encountered in secondary school religion, morality and values elective courses in accordance with the opinions of teacher. The research is structured in a qualitative research model. The working group of this research consists of 24 DKAB teachers who worked in various secondary schools and taught elective religion courses in Malatya province center

* Bu makale ikinci yazarın birinci yazarın danışmanlığında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırladığı "Ortaokul Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinin Verimliliğinin Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, ibrahim.aslamaci@inonu.edu.tr

ORCID ID 0000-0002-9030-5216

*** İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, omerfgok1@gmail.com

ORCID ID 0000-0001-7059-7605

during the 2018-2019 academic year. The data in the study was collected using semi-structured interview forms. The majority of the teachers pointed to various problems arising from student, teacher, parent and school administration in the conduct of elective religious courses. According to the participants, parents and students' opinions are not adequately reflected in the selection process of the elective courses. In addition, although there are sufficient number of teachers for elective religious courses, teacher proficiency is not at the desired level.

Keywords: Religious Education, Elective Courses, Elective Religious Courses, Opinion of Teacher, Problem Encountered.

Giriş

Eğitimde bireyin ilgi, ihtiyaç ve becerilerinin giderek daha önemli hale geldiği günümüz dünyasında program geliştirme çalışmaları da bu yönde gelişim göstermektedir. Hazırlanan programlar bireyi merkeze almakta, bireyin ilgisi doğrultusunda yeteneklerini keşfetmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı eğitim kademesinde yer alan öğrencilerin alması gereken temel dersleri merkeze alarak zorunlu kılan ve diğer dersleri öğrencilerin tercihine bırakan çekirdek programlama yaklaşımı eğitim programlarında yerini almaktadır. Öğretim programına göre öğrencinin alması gereken dersler zorunlu dersler olarak adlandırılırken, bu derslerin dışında kalan öğrencinin tercihine bırakılan dersler ise seçmeli dersler olarak adlandırılmaktadır.¹ Günümüz dünyasında yaşanan hızlı gelişim ve dönüşümlere ayak uydurabilen bireylerin yetiştirilmesinde seçmeli derslerin öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkarmada ve onları hayata hazırlamada faydalı olduğu fikri genel kabul görmektedir.²

Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayan seçmeli ders uygulaması günümüze kadar edindiği tecrübe ile birçok değişime uğramıştır. Okullardaki din öğretimi konusunda da 1949-1982 yılları arasında din dersleri seçmeli olarak okul programlarında yerini almıştır. Bu dersler 12 Eylül 1980 askeri ihtilal sonrasında yapılan düzenlemelerle zorunlu hale getirilmiştir. Ancak 1982 sonrası dönemde ilk ve ortaöğretimde zorunlu olarak yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersine yöneltilen eleştiriler, okullarda isteğe bağlı din eğitimi önerilerini de gündeme taşımıştır. Toplumun bir kesimine göre dini kültürel bir olgu olarak ele alması gereken DKAB derslerinin bir dini benimsetmeye yönelik yürütülmesi eleştirilirken, diğer bir kesimine göre ise öğrencilere kendi dinlerini öğretmede yetersiz kaldığı gerekçesiyle özellikle Anayasa’nın 24. Maddesinden hareketle isteğe bağlı din eğitimi talepleri gündeme taşınmıştır.³

Okul programlarına seçmeli din eğitimi derslerinin konulması talepleri özellikle 2000’li yıllardan itibaren anayasa değişikliği, Alevi Çalıştayları gibi çeşitli

¹ Hasan Meydan, Din, “Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, (2013), 223.

² EARGED, *Seçmeli Derslerin Seçim Kriterlerinin Değerlendirilmesi Araştırması*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, s. 9.

³ Recep Kaymakcan v.dğr., *Seçmeli Din dersleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu*, İstanbul: Dem Yayınları, 2013. s. 4.

bağlamlarda gündeme taşınmıştır. Ayrıca 2010 yılında toplanan 18. Milli Eğitim Şurası'nda da “*Anayasa'nın 24. maddesinin ilgili hükmü gereğince isteyen anne ve babaların çocuklarına ahlaki ve manevi değerlerine yardımcı olmak amacıyla seçmeli din eğitimi verilebilmesi için düzenlemeler yapılmalıdır*” şeklinde konuyla ilgili tavsiye kararı alınmıştır.

Gelişen bu talepler ancak Ak Parti'nin üçüncü iktidar döneminde karşılığını bulabilmiştir. Ak Parti iktidarı 2012 yılında Türk eğitim sistemini yeniden yapılandırma çalışmaları kapsamında yaptığı düzenlemelerde seçmeli din eğitimiyle ilgili somut adımlar atmıştır. AK Parti Meclis Grubu tarafından 20 Şubat 2012 tarihinde TBMM Başkanlığı'na “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” teklifi sunulmuştur. Bu teklif sonrasında çıkarılan 6287 sayılı kanunun 9. maddesinde “ortaokul ve liselerde, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin Hayatı dersleri isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulur” düzenlemesi yer almıştır. Ayrıca bu iki dersin dışında bu okullarda okutulacak diğer seçmeli dersler için Bakanlıkça geniş bir havuz oluşturulması istenmiştir. Bu kanuna uygun olarak Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu, 25. 06. 2012 tarih ve 69 sayılı kararıyla ilköğretim kurumları için, 14. 08. 2012 tarih ve 124 sayılı kararı ile de ortaöğretim kurumları için haftalık ders çizelgelerini yayımlamıştır. Bu çizelgelerde ortaokul ve liselerde okutulacak seçmeli dersler listesine Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı dersleriyle birlikte Temel Dinî Bilgiler dersi ilave edilmiştir.

Müfredata girmesinin ardından din, ahlak ve değerler alanı seçmeli dersleri (seçmeli din dersleri) ile ilgili farklı boyutlarda tartışmaların devam ettiği görülmektedir. Öncelikle bu derslerin amaçlandığı gibi din öğretiminden ziyade din eğitime yönelik olarak öğretim programlarının hazırlanıp hazırlanmadığı, fiziki ve insan kaynağı bakımından gerekli alt yapının oluşturulup oluşturulmadığı ve mevzuatta düzenlendiği şekliyle seçilme sürecinde öğrenci ve velilerin tercihlerinin yeterince yansıtılıp yansıtılmadığı tartışılan konular arasındadır.

Yürütülen tartışmalara karşılık ülkemiz için nispeten yeni sayılabilecek bir uygulama alanı olarak karşımıza çıkan seçmeli din derslerinin bazı araştırmalara konu edildiğini görülmektedir. Konu üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında Kaymakcan vd. tarafından ilgili derslerin 2012 yılında hazırlanan programları hakkında yapılan araştırmada temel olarak seçmeli din derslerinin “din eğitimi” beklentisi ile ortaya çıkmasına rağmen hazırlanan programların daha ziyade “din öğretimi” gibi olduğu ve bu bakımdan DKAB derslerinden içerik olarak yeterince ayrıştırılmadığı sonucuna ulaşılmıştır⁴. Bahçekapılı⁵ tarafından gerçekleştirilen diğer bir çalışmada ise seçmeli din dersleri öğrenci, öğretmen ve velilerinin görüşleri doğrultusunda incelenmiş ve söz konusu paydaşların bu derslerden beklentileri belirlenmeye çalışılmıştır. Meydan tarafından seçmeli din derslerinin

⁴ Kaymakcan v.dğr., *Seçmeli Din Dersleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu*, s. 5.

⁵ Mehmet Bahçekapılı, *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri, İmkânlar, Fırsatlar, Aktörler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul: Ülke Yayınları, 2013.

öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesine dair yapılan çalışmada öğrencilerin çok büyük kısmının dersleri kendi ilgi ve istekleri doğrultusunda; dinlerini daha iyi öğrenmek ve daha ahlaklı bir insan olmak beklentisi ile tercih ettikleri belirlenmiştir. Yine Meydan⁶ tarafından öğretmen görüşlerine ilişkin gerçekleştirilen diğer bir çalışmada ders içeriklerinin öğrencilerin güncel hayatlarına yeterince hitap etmediğine, konu ve kavramların güncellenmesi gerektiğine, öğretmenlerin alan bilgisi açısından yetersiz kaldığına dair sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmaların dışında Katipoğlu⁷ tarafından liselerde seçmeli olarak okutulan Hz Muhammed'in Hayatı dersinin öğretmen ve öğrenci görüşleri açısından değerlendirilmesi, Kotan⁸ tarafından ortaöğretim seçmeli din derslerinin öğrenci, öğretmen ve yönetici görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi, Görür⁹ tarafından ortaokul seçmeli din derslerinin öğretmen-öğrenci görüşlerine göre program açısından değerlendirilmesi, Acuner¹⁰ tarafından seçmeli Kuran-ı Kerim dersinin öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi, Gürer ve Keskiner¹¹ tarafından öğretmen görüşleri doğrultusunda seçmeli din derslerinin program geliştirme açısından incelenmesi, Çiftçi¹² tarafından ortaokul seçmeli din derslerinin öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri ile değerlendirilmesi, Sünter¹³ tarafından ortaöğretim seçmeli din derslerinin öğretim programına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi, Gündoğdu¹⁴ tarafından din derslerinin neden tercih edilmediği, Yazıbaşı¹⁵ tarafından ortaöğretim öğrencilerinin gözünden seçmeli din dersleri ve

⁶ Hasan Meydan, "Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinde Karşılaşılan Problemler (Öğretmen Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma)", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10/37, (2015), 673-694.

⁷ İshak Katipoğlu, "Liselerde (9.ve10.sınıf) Seçmeli Olarak Okutulan Hz. Muhammed'in Hayatı Dersinin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi (Samsun Örneği)", (yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).

⁸ İlhami Kotan, "Ortaöğretimde Bazı Seçmeli Dini Derslere İlişkin Öğrenci Öğretmen ve Yönetici Görüşlerinin İncelenmesi", (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2015).

⁹ Ümmügülsüm Görür, "Ortaokul Düzeyinde Din, Ahlak ve Değerler Alanındaki Seçmeli Derslerin Öğretmen-Öğrenci Görüşlerine Göre Program Açısından Değerlendirilmesi (Denizli Yatılı Bölge Ortaokulları Örneği)", (yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).

¹⁰ Hacı Yusuf Acuner, "Öğrencilere Göre Seçmeli Kur'an-ı Kerim Dersi: Artvin İli Örneği", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5/4, (2015), 850-871.

¹¹ Gürer, B. ve Keskiner E., "Öğretmenlerin Görüşleri Doğrultusunda Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerine Dair Bir İnceleme", *Royte Educational and Social Science Journal*, 3/1, (2016), 219-254.

¹² Harun Çiftçi, "Ortaokul Din, Ahlak ve Değerler Alanı Derslerinin Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşleri İle Değerlendirilmesi", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017).

¹³ Emel Sünter, "Ortaöğretimde Okutulan Seçmeli Din Eğitimi Dersleri Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri: Bir Durum Çalışması", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17/2, (2017), 902-913.

¹⁴ Yusuf Bahri Gündoğdu, "Seçmeli Din Derslerini Tercih Eden Öğrencilerin Tercihlerini Etkileyen Faktörler: Ordu Örneği", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 15/2, (2017), 121-155.

¹⁵ Muhammet Ali Yazıbaşı, "Ortaöğretim Öğrencilerinin Gözünden Seçmeli Din Dersleri: Kırıkkale Örneği", *Dini Araştırmalar Dergisi*, 21/53, (2018), 149-168.

Köse¹⁶ tarafından ortaokullarda seçmeli din derslerinin öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi çoğu yüksek lisans düzeyinde tez çalışması olmak üzere çeşitli araştırmalara konu edilmiştir. Bu çalışmada ise seçmeli din dersleri sürecinde karşılaşılan sorunlar hakkında daha derinlemesine bilgi elde etmek için alan yazındaki diğer çoğu nicel çalışmadan farklı olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Programlarda seçmeli derslere yer verilirken süreç içerisinde bu derslerin etkililiğinin bilimsel araştırmalara konu edilerek paydaşlardan geri bildirim alınması belirlenen hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için gereklidir. Geri bildirim yapılan düzenlemelerin amaca ulaşp ulaşmaması, yaşanan aksaklıklar ve karşılaşılan problemler için bizlere önemli ipuçları sunmaktadır.

Özellikle yapılan müfredat çalışmaları, materyal hazırlama çabaları ve devam eden uygulama sürecinde karşılaşılan sorunların tespiti için bu alan üzerine bilimsel çalışmalar yapılması elzemdir. Ortaokul din, ahlak ve değerler alanı seçmeli derslerinin okutulmaya başlandığı 2012-2013 öğretim yılından itibaren bu dersler üzerine yapılan çalışmaların azlığı konu üzerine daha fazla araştırmalar yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada da seçmeli din derslerinin önemli paydaşlarından biri olan ve sahada bu dersin uygulayıcıları olan öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda bu derslere ilişkin karşılaşılan sorunların tespit edilmesi ve değerlendirilmesi araştırmaya değer görülmüştür. Bu çerçevede araştırmanın problemi *“Öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda seçmeli din derslerinin karşılaşılan sorunların incelenmesi”* şeklinde belirlenmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel araştırma modelinde yapılandırılmıştır. Nitel araştırma olayların gerçekleştiği tabi ortamında realistik ve bütüncül bir şekilde ele alındığı ve gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı araştırma yöntemi olarak tanımlanmaktadır. Araştırmanın doğası gereği bir olguyu kendi gerçekliği içinde derinlemesine incelemek amaçlandığından nitel araştırma yönteminin daha uygun olduğu düşünülmüş ve araştırmada olgubilim deseni tercih edilmiştir. Olgubilim deseni farkında olunan ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa yeterince sahip olunamayan olgulara odaklanmaktadır.¹⁷

Çalışma Grubu ve Demografik Özellikleri

Araştırmanın katılımcıları, 2018-2019 öğretim yılında Malatya il merkezinde çeşitli ortaokullarda görev yapan ve seçmeli din derslerini okutan 24 DKAB

¹⁶ Ümit Köse, “Ortaokullarda Seçmeli Din Derslerinin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi”, (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018).

¹⁷ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008, s. 72.

öğretmeni oluşturmuştur. Araştırma kapsamında görüşme yapılan öğretmenlerin özellikleri ve verilerin analizinde kendilerini temsil eden kodlara Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya katılan DKAB öğretmenlerinin demografik özellikleri

	Cinsiyet	Verdiği Dersler	Kıdem	Eğitim Durumu	Mezun Olduğu Bölüm
K1	Erkek	Kur’an-ı Kerim	35	Lisans	İlahiyat
K2	Kadın	Kur’an-ı Kerim, Siyer	4	Yüksek Lisans	DKAB
K3	Erkek	Kur’an-ı Kerim, Siyer	3	Yüksek Lisans	DKAB
K4	Erkek	Kur’an-ı Kerim	10	Lisans	İlahiyat
K5	Erkek	Kur’an-ı Kerim Siyer	6	Lisans	DKAB
K6	Kadın	Kur’an-ı Kerim	3	Yüksek Lisans	DKAB
K7	Kadın	Kur’an-ı Kerim TDB	5	Yüksek Lisans	İlahiyat
K8	Erkek	Kur’an-ı Kerim Siyer	17	Lisans	İlahiyat
K9	Kadın	Siyer	12	Lisans	İlahiyat
K10	Erkek	Siyer	8	Lisans	DKAB
K11	Erkek	Kur’an-ı Kerim Siyer	3	Lisans	İlahiyat
K12	Kadın	Kur’an-ı Kerim	7	Yüksek Lisans	DKAB
K13	Kadın	Kur’an-ı Kerim, Siyer	2	Lisans	İlahiyat
K14	Kadın	TDB, Kur’an-ı Kerim	13	Doktora	DKAB
K15	Erkek	TDB, Kur’an-ı Kerim	15	Lisans	DKAB
K16	Erkek	Kur’an-ı Kerim	19	Lisans	İlahiyat
K17	Erkek	Kur’an-ı Kerim	15	Doktora	DKAB
K18	Erkek	Kur’an-ı Kerim	15	Yüksek Lisans	İlahiyat
K19	Erkek	Kur’an-ı Kerim, Siyer	3	Yüksek Lisans	DKAB
K20	Kadın	Kur’an-ı Kerim	2	Yüksek Lisans	DKAB
K21	Erkek	Kur’an-ı Kerim	17	Lisans	İlahiyat
K22	Erkek	Siyer	10	Lisans	DKAB
K23	Kadın	Kur’an-ı Kerim	4	Lisans	DKAB
K24	Kadın	Kur’an-ı Kerim	7	Lisans	İlahiyat

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada verilerin toplanması araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla olmuştur. Katılımcılarla yüz yüze görüşmeler 2019 yılının Şubat-Nisan aylarında ziyaret edilen okullarda gerçekleştirilmiş ve katılımcıların izni ile tüm görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Toplanan veriler analiz edilmeden önce, ses kaydına alınan görüşmeler araştırmacı tarafından deşifre edilerek metin haline getirilmiştir. Görüşmelerde elde edilen metinler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Verilerin inceleme süreci araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Veriler analiz edilmeden önce öğretmenlerin ne demek istediklerinin tam anlaşılabilmesi için görüşme metinleri bütün bir şekilde okunmuştur. İncelenen verilerde öne çıkan ve

önem taşıdığı değerlendirilen yönler belirlenerek önce kodlar sonra da kategoriler elde edilmiştir. Ardından araştırmacılar tarafından ayrı ayrı üretilen kod ve kategoriler karşılaştırılarak netleştirilmiş ve aynı zamanda veri analizi işinin geçerlik ve güvenilirliği arttırılmaya çalışılmıştır. Araştırma bulguları rapor haline getirilirken öğretmen görüşlerinin tam olarak yansıtılması amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Bulgular

1. Ortaokul Din Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinde Karşılaşılan Sorunlar

Araştırmada görüşme yapılan ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretmenlerine okullarında okuttukları seçmeli din derslerinde ne tür problemlerle karşılaştıkları sorulmuştur. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar, öğrenci, öğretmen, veli, okul idaresi, öğretim programları, kitaplar ve materyallere ilişkin sorunlar şeklinde farklı temalarda toplanarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Katılımcıların bu temalar dışında dile getirdikleri farklı sorunlar ise diğer problemler başlığı altında toplanarak aşağıda sunulmuştur.

1.1. Öğrenciden Kaynaklanan Sorunlar

Görüşme yapılan öğretmenlerin, görev yapmakta oldukları okullarda verilen seçmeli din derslerinde karşılaşılan öğrenci kaynaklı problemlerle ilişkili olarak dile getirdikleri sorunlar Tablo 2'deki gibi kategoriler haline getirilmiştir.

Tablo 2: Öğrenciden kaynaklanan problemler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Öğrencilerin ilgi eksikliği	8	K1, K4, K8, K12, K15, K20, K21, K22
Kur'an dersinde öğrenciler arası seviyenin farklılaşması	7	K2, K6, K12, K16, K17, K21, K24
Öğrencilerin akademik başarı düzeylerinin düşüklüğü	5	K1, K2, K6, K7, K21, K22
Ders/lerin isteksiz, gönülsüz öğrencilerce seçilmesi	3	K12, K19, K21
Derse hazırlıksız gelmeleri	3	K8, K9, K22
Öğrencilerin lise sınavı kaygısı	2	K19, K20
Sınıf arkadaşları ile olma düşüncesi	1	K10

Tablo 2'de görüldüğü gibi katılımcılar seçmeli din derslerinde karşılaşılan sorunlardan birisi olarak öğrencilerin derslere olan ilgisizliğini ifade etmişlerdir. Genel itibari ile başarılı ve sorumlu öğrencilerin derse olan ilgileri yüksekken sınıf içerisinde derse ilgisi düşük öğrencilerin sınıf arkadaşlarını etkiledikleri, dersin verimini düşürdükleri sıklıkla ifade edilmiştir. Bazı katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şöyledir:

K8: Hazırlıksız olması, isteksiz, aile tarafından desteklenmiyor oluşu, bizde istemeyen çok yok. Ancak yine de istemeden gelen, derse ilgisi olmayan, öğrenmek istemeyen oluyor. Tabi haliyle sınıfı bozuyor.

K4: Bazen öğrencinin güdülenmesi eksik kalıyor, biz ve veliler tarafından. "Keşke başka bir seçmeli ders alsaydım." diye geçirebiliyor. Bunun sebeplerini araştırıp ortaya çıkarmaya çalışıyoruz ancak çok başarılı olamıyoruz.

Bazı katılımcılar öğrencilerin ders seçimlerini öğrencinin kendisinin yapmadığını ifade etmişlerdir. Bu durumun öğrencilerde motivasyon eksikliğine sebep olduğunu ve öğrencilerin başarılarının olumsuz yönde etkilendiğini ifade etmişlerdir:

K21: Öğrenciler idare ve velinin zoru ile derslere geliyorlar. İstemediği için gelince ne öğrenmek istiyor ne de öğreneni bırakıyor. Bu konuda derslerin tercihi süreci iyi bir yapılandırma gerektirmektedir. Öğrencileri genel olarak zaten derslerimizde zor tutuyoruz.

K12: Benim karşılaştığım sorunlardan biri de öğrencinin dersi kendi tercihi olmadan alıyor olması. İdarenin dayatması veya ailenin baskısı olabiliyor ancak o öğrenci dersi istememiş. Çoğu zaman dersi öğrenciye sevdirmeye çalışıyorum ve bu yönde uygulamalarım oluyor ancak bazen öğrencinin kalbine giremiyoruz ve sınıfın havasını bir anda değiştirebiliyor. Kendi öğrenmek istemeyince arkadaşlarını da bir şekilde etkilemeyi başarıyor.

Bazı katılımcılar Kur'an'ı Kerim derslerinde öğrenciler arasında seviye farklılıklarının olmasını dersin verimliliğine etkisinin büyük olduğunu vurgulamışlardır. Bazı öğrencilerin Kur'an okumayı bilmesi bazılarının ise hiç bilmemesi dersin planlanan işleyişini sekteye uğrattığı ifade edilmiştir. Bu problemin temelinde okulda seviye sınıflarının oluşturul(a)maması yatmaktadır.

K13: Seviye sınıfları oluşturmak gerekmektedir. İçerik zenginleşiyor ama bu ne kadar yetişiyor, işlenebiliyor? Kur'an'ı Kerim dersi problem oluyor genelde. Alt yapıları farklı olabiliyor. Farklı sınıflar oluşturmak zor oluyor faydalı olur ama buna çok da girişemiyoruz. Ama 6. sınıflarımızın sayısı az, yetişiyor ama diğer derslerde sorun oluyor.

K17: Öğrenci daha önce almamış. Biri tecvit öğrenmek isterken, bilirken diğeri elif ba seviyesinden başlıyor. Hangisine hangi kitabı isteyip okutacağız? Bıkkınlık oluşturuyor. Çözüm olarak bir ders elif ba bir ders Kur'an. Tecvit konularına genel olarak yüzeysel girmek zorunda kalıyoruz. Kur'an kursuna gitmeyen öğrencilerin öğrenmesi diğer öğrencilere göre zor ve geç oluyor. Dersler bireysel işlenmek zorunda kalıyor. Her halükarda bir grup önde veya geride kalmaktan dolayı sıkılıyor.

Öğrencilerin akademik başarı düzeylerinin düşük olması seçmeli din derslerinde hedefe ulaşılmasını engelleyen bir diğer faktör olarak görülmüştür. Bazı katılımcı görüşleri şöyledir.

K1: Kavramları not ettireyim dedim, yazdırayım bir bakayım dedim, okuyamadım yazdıklarını, maalesef yazı yazmayı bilmeyen bir nesil geliyor.

Tiyatral yapmam lazım ne diyorsunuz benim tabirimle artistlik. Ben bu yaşımda ne yapayım da öğrenciyi eğlendireyim. Senaryo yazamam ben bu derslerde bu saatten sonra. Dinde sadeleştirme de olmaz senaryo da! Okulda herkesi tanıyor biliyor ama harfleri daha öğrenemedi.

K12: Maalesef, öğrencilerimizin genel başarı düzeyi düşük. 5. sınıflarda Kur'an-ı Kerim dersine girdim. Türkçe okumada zorlanan öğrenciler var.

Katılımcıların öğrenci temalı problemlere verdikleri cevaplardan biri de öğrencilerin derslere hazırlıksız gelmeleridir. Bunun öğrencilerin derslere olan ilgisizliği ve başarı düzeyleri ile yakından alakalı olduğu ifade edilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak K6 kodlu katılımcı "*Öğrenciye dua ezberleyeceğiz diyoruz, evde ezberleyin diyoruz ama öğrencide hiçbir çaba ve karşılık göremiyoruz.*" diyerek bu durumu dile getirmiştir.

1.2. Öğretmenlerden Kaynaklanan Sorunlar

Seçmeli din derslerinde karşılaşılan önemli faktörlerden biri de öğretmen temalı faktörlerdir. Katılımcılara öğretmenlerle ilgili gözlem ve değerlendirmeleri sorulmuş ve alınan cevaplar tablo 3'teki gibi kategoriler haline getirilmiştir.

Tablo 3: Öğretmen temalı problemler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Öğretmenlerin formasyon ve alan bilgilerinin yetersiz oluşu / öğretmen yetiştirmedeki başarısızlık	11	K1, K2, K3, K5, K6, K7, K11, K16, K18, K20, K22
Derslerin öneminin farkında olunmaması	7	K4, K9, K10, K14, K17, K20, K22
Bu derslerin DKAB dersleriyle farkının yeterince idrak edilememesi	4	K2, K7, K14, K20
Bu derslerin öğretim programlarını incelememeleri	4	K3, K6, K7, K20
Kadın öğretmenlerin farklı öncelik ve sorumlulukları	4	K1, K10, K15, K22
Zümre toplantılarının verimsiz geçmesi	4	K4, K5, K6, K20
Ek ders kaygısının dersin önüne geçmesi	3	K3, K9, K14
Farklı branş öğretmenlerinin seçmeli din derslerine karşı tutumu	2	K14, K21

Araştırmaya katılan DKAB öğretmenleri seçmeli din derslerinde karşılaştıkları öğretmen temalı sorunlar olarak özellikle öğretmen yeterliklerini öne çıkarmışlardır. Bu bağlamda öğretmenlerin hizmet öncesinde fakültelerde iyi bir öğretmen yetiştirme programından geçmedikleri, ya öğretmenlik formasyonlarının ya da ilahiyat alanı yeterliliklerinin istenilen düzeyde olmadığı sıklıkla ifade edilmiştir. Bazı katılımcıların görüşleri şöyledir:

K1: Öğretmen öğretemeyince zaten benim öğrencim değil havasına girebiliyor. Ben kendimi de çok yeterli görmüyorum internette makalelerden bakıyorum. Her sene biraz daha ilerlediğimi fark ediyorum. Ama bunun

sebebi şu ben din dersi öğretmeni olarak yetiştirilmedim 30 yıl önce de böyleydi ben de öyleyim. Rol model olmalıyız.

K11: Öğretmenin çok iyi bilmesi gerekiyor ki anlatabilsin. DKAB mezunları yeterli değil. Bu arkadaşlar nasıl bu derslere girecekler? Tecrübelerini mahreçlerini bir düzene koymak gerekir diye düşünüyorum. Ben bir süre de imamlık yaptım ve ne kadar eksikim olduğunu diyanette gördüm. Lisede DKAB öğretmeni bayan hocamız vardı sonradan fark ettik çok eksik olduğunu ve yanlış öğrendiğimizi. Kur'an-ı Kerim dersinde genel olarak öğretmenlerimiz kaçıyorlar gibi geliyor bana, girmek istemiyorlar. Kur'an sınıfı, seviye sınıfı ve istekli öğrencileri olsa öğretmenlerimizin de işi kolaylaşır.

Bazı katılımcılar seçmeli din derslerinin din eğitimi alanında önemli bir boşluğu doldurduğunu, bu derslerin programa girmesinin toplumun önemli bir kesiminin talebi sonucu gerçekleştiğini ancak bu dersleri veren bazı öğretmenlerin henüz bunun anlamını tam bilemediklerini ve bu derslerin önemini fark edemediklerini ifade etmişlerdir. Örnek olarak bazı katılımcıların ifadeleri şöyledir:

K9: Öğretmen bu dersinin ek ders için veriyor. Maalesef var bunu gördüm bu okulda. Sınıf kalabalık olur diye Kur'an dersini almak istemiyor öğretmen, bana DKAB verin diyor...

K14: Dinlenme dersi olarak görüyoruz, eksik işlerimizi yaptığımız angarya işlerimizi yaptığımız, seçmeli dersleri alternatif zaman olarak görülüyor. Geçen hafta okulda dahi bir program oldu hangi dersi verelim seçmeli dersi verdik. 8. Sınıfta varsa eğer seçmeli dersi işlemiyoruz zaten lise sınavına hazırlanıyoruz.

Katılımcılardan bazılarının dile getirdiği öğretmen temalı sorun da seçmeli din dersleri öğretim programlarının dersin öğretmenleri tarafından yeterince incelenmediğine ilişkindir. Bunlara göre bazı öğretmenler müfredatı açıp bir kere okumadıkları gibi bunun eksikliğini de hissetmemektedir. Bu nedenle öğretim programının eğitim öğretim sürecine katkısının çok az olduğu, öğretmenlerin sadece ders kitabı ile dersi yürütmeye çalıştıkları ifade edilmiştir. Bu doğrultudaki bazı katılımcıların örnek görüşleri şu şekildedir:

K3: Müfredatı okuma gereği bile duymuyoruz. Öğretmenin okumadan girince kendisini eksik hisseceği bir müfredat olmalı.

K7: Daha önce de söyledim ben yüksek lisans yaptığım için biliyorum dersler arasındaki ayrımı müfredatı, yüksek lisansa başlayana kadar ben de bilmiyordum. Öğretmen olduk ama bize bu derslerin farkını bile öğretilmediler ya da aldığımız seminerlerde buna değinilmedi.

DKAB dersi ile seçmeli din dersleri arasındaki farkın öğretmenlerce yeterince bilinmemesi ve bu farklılığın ders uygulamalarına yansımaması dersin verimini etkileyen bir sorun olarak dile getirilmektedir. Bununla ilgili olarak K3 kodlu katılımcının ifadeleri şöyledir:

K3: Dersin amacı ne olursa olsun DKAB dersi ve seçmeli derslerde farklılık gözetilmiyor. Bu dersler birbirinin devamı gibi görülüyor. Bu nedenle öğretmen bu derslere farklı bir bakış açısı getiremiyor ve haliyle hiçbir yöntem, zihniyet değişmiyor. Çünkü ilahiyat mezunları ile şu anki DKAB mezunlarının arasında da fark var. Bu farklı bir yol oluşturuyor.

Katılımcılardan bazıları da, zümrelerin yetersizliği ve amacına uygun yapılmayışını seçmeli din derslerine de olumsuz etkisi olan bir sorun olarak ifade etmiştir. Bununla ilgili olarak K3 kodlu katılımcının ifadeleri şöyledir:

K5: Zümreler yetersiz. Öğretmenler birbirini tanımıyor. Öğretmenler kaynaşmalı ve herkes birbiri ile deneyimlerini paylaşmalı herkes materyal paylaşılmalı. Öğretmenler deneyimlerini böylece birbirleriyle paylaşmalı ama bizim zümreler bize bir yük gibi geliyor, herkes imza atıp evine gitme derdinde.

Öğretmenlerin motivasyon eksikliği yaşadığı ve mesleğe başladıkları ilk heyecanın zamanla köreldiğini K7 kodlu katılımcı *“öğretmen amaçsız. Heyecanı gittikçe düşüyor ve eve bir an önce gitsem derdinde. Seminer görevleri çıkınca şikâyetçi oluyoruz maalesef. Her şey öğretileninde... Başarı da öğretmene verilmeli elbette.”* diyerek ifade etmiştir.

Seçmeli din derslerinin okullarda bazı öğretmenler için sadece ek ders kapısı olarak görülmesi bazı katılımcılar tarafından eleştirilmiştir.

K14: İki seçmeli ders sınıfı açıldı biri 25 kişilik Kur’an sınıfı seçenler, diğeri 15 kişilik okuryazarlık sınıfı. Maalesef Kur’an öğretmeni iki sınıfı dengeleyin diye talep götürmüş. Üzuldüm sadece. Ek ders için zaten yapılmaz bu iş.

K9: Okulumuzda zaten idare normları göz ederek seçmeli ders koyuyor. Öğrenciler seçmek isterken seçemediği oluyor bu dersleri, üstüne bir de bazı öğretmenlerden şikâyetler duyuyoruz şu bu kadar alıyor biz niye az alıyor gibisinden.

K21 kodlu katılımcı din dersleri öğretmenleri dışındaki diğer branş öğretmenlerinin zaman zaman öğrencilere din hakkında yorumlar ve bilgiler vermesi yoluyla öğrenci ve veli ile din dersi öğretmenlerinin karşı karşıya geldiğini, öğrencilerin kafasında bilgi karmaşasına yol açtığını *“Dini konular malum herkesin dilinde, kolayca yorum yapılabilir ve uzmanı olmayan kişiler bunları söyleyebilir. Örneğin biz öğrencilerimize burada Alevilik ile ilgili doğru bilgiler vermeye çalışıyoruz ancak başka bir derste hoca hanım farklı şeyler anlatabiliyor. Sonra yanlış anlaşılmalarda silsile ve olaylar büyüyor. Maalesef bu tür problemler de yaşamıyor değiliz.”* şeklinde ifade etmiştir.

1.3. Okul İdaresinden Kaynaklanan Sorunlar

Araştırmaya katılan öğretmenlere okullarındaki seçmeli din derslerinde okul idaresinin tutum ve davranışları temalı ne tür sorunlarla karşılaştıkları sorulmuş, alınan cevaplar Tablo 4’teki gibi kategorilendirilmiştir.

Tablo 4: Okul idaresinden kaynaklanan problemler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
İdare 7 ve 8. sınıfta bu dersleri açmıyor	11	K1, K4, K9, K10, K12, K14, K16, K17, K18, K20, K21
İdare dersleri seçerken tek başına hareket etmesi	10	K1, K2, K4, K6, K16, K18, K19, K20, K21, K22
Okul personelinin norm kaygısı, öğretmen üzülmüş anlaşıyor	6	K3, K6, K9, K10, K21, K22
Akademik başarısı düşük sorunlu öğrenciler yönlendiriliyor	4	K3, K18, K19, K21
İdare ideolojik davranabiliyor	2	K10, K18
DYK kursu açmıyor	3	K4, K9, K21
İdare dersleri önemsemiyor	3	K14, K21, K23
Toplumdaki mezhep yapısını gözetmiyor	1	K6

Katılımcılar seçmeli din derslerine ilişkin karşılaşılan sorunların temel faktörlerinden biri olarak idarenin seçmeli din derslerine karşı olan tutum ve davranışlarını göstermektedirler. İdare kaynaklı birden fazla sorun saymakla beraber en fazla öne çıkan temel sorunun genelde seçmeli derslerin özelde seçmeli din derslerinin idare tarafından belirlenmesi, bu konuda ilgili paydaşlarla yeterince müzakere etmemeleri yönündedir. Okul idaresinin öğretmen kadrosu ve okulun fiziki yapısını göz önünde bulundurmadan, öğrenci, veli ve öğretmenlerin fikir ve ihtiyaçlarına yeterince başvurmadan ders seçimi yapması bazı katılımcılar tarafından şöyle dile getirilmiştir:

K4: Şimdi bu sene idare değişti. Yeni gelen idareci neden her sınıfa Kur'an seçilmiş diyor? Böyle bir şey olabilir mi ya? Adam Kur'an-ı Kerim dersini kaldırıp az daha tüm sınıflara spor ekliyordu kendi branşına yakın olduğu için. Biz müdahale ve eleştiri getirdik ve şu an da engelledik ama seneye ne olur Allah bilir. Bu konuda net bir tavır da olmalı aslında.

K18: Az önce bahsettim ama şöyle idarenin tutum ve uygulamaları problemlidir. 8. sınıflara Siyer dersi verin tam ergenlik döneminde belki kendilerine bir yol çizmede fayda sağlar diyorum. Ama bizim okullarda sınava hazırlık amaç olduğu için matematik 15 saat seçiliyor neredeyse. Olmasın demiyorum ama bizim 3 dersimizden biri ısrarla ve tekrarlar söylüyorum 8'lere verilsin mutlaka olsun. 5'ler ve 8'lerde Siyer muhakkak olmalı. Ama seçtirmiyor idare özellikle 8'lerde. Maalesef bazı idarecilerin yüksek egoları, bazılarının öğretmene gıcıklığı bazılarının din dersini lüzumsuz ve gereksiz görmelerinden dolayı olmuyor.

Bazı katılımcılar idarenin seçmeli dersleri seçerken okul kadrosunda bulunan öğretmenlerin norm ve kadrolarını dikkate aldığını, öğretmenlerinin ders saatini dolduramadığı için kaybetmek istemediğini bu nedenle girmesi gereken zorunlu saati seçmeli derslerle karşıladığını ve bu durumun seçmeli din derslerine de olumsuz yansımaları ifade etmiştir. Bazı katılımcıların görüşleri şöyledir:

K6: Öğretmenlere eşit ders saati için taraflı seçim yaptırılıyor.

K3: Öğretmen üzülmeyin anlayışı bizi yormasınlar anlayışı en büyük engel oluyor. Öğretmenlerin norm kaygısı

Katılımcıların üzerinde durdukları bir diğer sorun ise idare tarafından seçmeli din derslerine daha çok akademik başarıları düşük öğrencilerin bilinçli olarak yönlendirilmesidir. Kendisinden sınav başarısı beklenen öğrenciler sınav ağırlıklı derslere yönlendirilirken, herhangi bir başarı beklenmeyen, akademik seviyesi düşük öğrencilerin seçmeli din derslerine yönlendirildiği ifade edilmektedir. Bazı katılımcıların bu konudaki görüşü şöyledir:

K21: İdare vasat ve başarısız öğrencileri seçmeli din derslerine gönderiyor. Matematik ve fen bilimleri gibi derslere başarılı ve gelecek vadeden öğrenciler, iyi bir lise kazanması beklenen ve okulun başarısını yükseltecek öğrenciler yönlendirilirken, bizim derslere disiplin sorunları yaşayanlar gönderiliyor. Bedencinin bile kabul etmedikleri geliyor bize. Diğer seçmeli derslerde disiplin sorunu yaşanmazken ben dersin yarısını bunları susturmakla geçiriyorum. Dersler bu nedenle boşa gidiyor.

K18: En sorumsuz en hurda adamları bizim derse yönlendiriyorlar acaba düzeltelim diye mi matematik dersi rahat geçsin diye mi? Bize gelince bunlar bu defa olmuyor bunlar bağırarak çağırmakla olmuyor bunlar. İyiler Fen'e kötüler dine ıslah edesiniz diye gönderdik diyorlar.

K19: Okulun en kötü öğrencileri seçiyor sanki bizim derslere. İdeali olan, hedefi olan, zeki öğrencileri soruyoruz matematik, fen seçmişler veya seçtirmişler. Bizim derslerde adam akıllı 4-5 kişi oluyor. Olmasın demiyorum ama kasıtlı yapıyor bu.

Bazı katılımcılar seçmeli din derslerinden özellikle Kur'an-ı Kerim için Destekleme ve Yetiştirme Kurslarının açılmasının verimliliği arttıracaklarını, bu derste iki saatin kendileri için yetersiz olduğunu ifade etmiş, ancak bu derslerde yetiştirme kursu açma konusunda idari engellerle karşılaştıklarını dile getirmiştir. K9 kodlu katılımcının bu konudaki görüşü şöyledir:

K9: Kurs açılmasına izin verilmiyor, kendi fedakârlığım ile zorla açmaya çalışıyorum. Öğrenci istekli yeterli sayı var, ben istekliyim, öğrencilerin Kur'an öğrenmesi gerekiyor ama idare bize zaman ve yer ayırmıyor. DYK kursları bu derslerin amacına ulaşması için önemli bir konu. Fikrimiz alınmıyor kesinlikle.

Katılımcılardan K14 ve K22 kodlu öğretmenler okul idarelerinin seçmeli din derslerine gereken önemi vermediklerini, bu nedenle herhangi bir destek göremediklerini ifade etmişlerdir. K22 kodlu öğretmen "*İdare çocuklarla ilgili bir etkinlik yapılacaksa sanki özellikle bizim derslere denk getiriyor, öğrencinin boş zamanı gibi görülüyor bu dersler*" diyerek ifade etmiştir.

Katılımcılardan K10 ve K18 okul idarelerinin din derslerine karşı bir ideolojiye sahip olabildiğini ve bu durumda ideolojik davranabildiklerini, ders

seçimlerinde, dersi kimin vereceği gibi konularda bu durumlara şahit olduklarını ifade etmişlerdir.

K10: Şu gün olmuş hala biz Kur'an dersine kız öğrencilerin başı kapalı gelmeleri gerektiğini açık bir şekilde ifade edemiyoruz. Bu sene değil ama geçen sene Kur'an okuttum, bir bayan öğretmen kız çocukları bu yaşta başlarını örterler mi diye suçlayıcı ve eleştirici bir tavırla hem öğrenciye hem bize sözler söyledi. İdare arkamızda durmadığı gibi bizi suçlu çıkarırcasına bir tavır takındı.

K18: Burada değil ama eski okulumda vardı. Açık açık söylediler seçmeyiz bu dersleri camilerde öğrensinler biz burada matematik öğreteceğiz dediler.

1.4. Öğrenci Velilerinden Kaynaklanan Sorunlar

Araştırmaya katılan öğretmenlere seçmeli din derslerinde karşılaşılan sorunlar bağlamında veli profili açısından dile getirdikleri sorunlar tablo 5'deki gibi kategorilendirilerek özetlenmiştir.

Tablo 5: Veliden kaynaklanan problemler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Veliler ilgisiz ve öğrenciyi desteklemiyor	12	K1, K2, K3, K5, K7, K8, K10, K13, K18, K19, K21, K22
Velinin sınav kaygısı yüksek	6	K1, K2, K12, K14, K20, K25
Başarısızsa en azından dinini öğrensin anlayışı	5	K4, K17, K18, K21, K23
Derse karşı veli önyargısı	4	K6, K10, K14, K22

Araştırmaya katılan katılımcıların büyük bir bölümü velilerin derslere karşı ilgisiz olduğunu ve öğrencileri derse ilgi göstermeleri konusunda teşvik etmediklerini dile getirmişlerdir. Velilerin eğitim öğretim sürecine katkı sunmaması dersin verimliliğinin düşmesine sebep olmaktadır. Bu konu ile ilgili bazı öğretmenlerin görüşleri şöyledir:

K1: Aile destekçimiz değil, sözümüz geçmiyor. Seçmeli din derslerine karşı bir ilgisizlik ve talepsizlik var.

K5: Çok dertliyiz. Çocuk yaramaz ama veliyi arayınca gelmiyor. Şöyle bir sıkıntımız var. Aile desteği görmediğimiz için bu dersler verimli olmuyor.

K7: Veliler bilinçsiz ve çok bir beklentisi yok bu derslerden. Zaten her veliye göre en iyi çocuk kendisinininki. Bu derslerde dua öğrense yeter gibi bir anlayış var.

Katılımcılara göre, 7. ve 8. sınıflarda öğrencilerin lise giriş sınavı yaklaştıkça veliler seçmeli din derslerini tercih etmemekte, çocuklarının iyi bir lise kazanabilmeleri için sayısal dersleri almalarını istemektedirler. Bu durumda seçmeli din derslerinin seçiminin güçleşmesine, seçildiği takdirde ise öğrenci açısından derslere odaklanmanın zorlaşmasına yol açmaktadır. Bu konu ile ilgili bazı öğretmenlerin görüşleri şöyledir:

K1: 5 ve 6'da sizin yanınızdayım ama 7-8 de Nasrettin hoca misali aşağıda farklı yukarıda farklı.

K20: Veliler alt sınıflarda seçmeli din derslerine yöneliyorlar ama 7 ve daha çok 8. sınıfta pek seçmiyorlar. Hâlbuki 8. sınıfta Kur'an seçmeli dersini alıp fen lisesi kazanan öğrenciler var biliyorum. Okul hayatları tamamen sınava yönelik. Artık isteyen de girmiyor lise sınavına, ama hala aynı tutum devam ediyor.

Bazı katılımcılar, öğrencisinin akademik başarısının çok düşük olduğunu bilen velinin bu dersleri seçerek "bari dinini öğrensin" anlayışında olduğunu ifade etmektedirler. Böylece öğrenci istemeden dersi almak durumunda kalıyor, istemediği halde dindarmış gibi görünmeye çalışıyor. K16 kodlu katılımcı bunu "...çocuğum öğrensin anlayışı burada da var...", K17 kodlu katılımcı ise "öğrenci öğrenmiş öğrenmemiş önemli değil. Yeter ki alsın. Sadece alması önemli. Devamı önemli değil." diyerek ifade etmektedir.

Katılımcılardan bazıları özellikle seçmeli din derslerine karşı olumsuz bir tutum içerisinde olan velilerin çocuklarının seçmeli derslere karşı olumlu bir tavır geliştirmesine engel olduğunu dile getirmektedir. Bu nedenle öğretmenler derslerinde hareket alanlarının kısıtlandığını ifade etmektedir.

K9: Öğrenci namaz kılmak istiyor ama Alevi olan ailesi okula haber göndermiş, benim çocuğum namaz kılmamasın diyor. Kur'an okumasın diyor. Veli ile görüşmek istiyorum ama muhatap bulamıyorum. Öğrencinin dersi seveceği de varsa sevemiyor.

K10: Velilerimiz ideolojik bakıyorlar ama öğrenci hocayı, dersi seviyor ama velisi yüzünden giremiyor. DKAB dersine dahi karışıyorlar seçmeli derslere hepten karşılar. Köyde bile olsa velinin mezhebi farklı olsa bile öğretmeni seviyor, güveniyor ses çıkarmıyor ancak şehir hayatında niyeyse veliler hiç taviz vermiyorlar. Velilerimiz ilgisiz.

1.5. Öğretim Programından Kaynaklanan Sorunlar

Araştırmaya katılan öğretmenlere seçmeli din derslerinde karşılaşılan sorunlar bağlamında öğretim programı açısından dile getirdikleri sorunlar Tablo 6'daki gibi kategorilendirilerek özetlenmiştir.

Tablo 6: Öğretim programından kaynaklanan problemler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Kur'an-ı Kerim programı		
İki saat yetersiz, Kur'an okumaya zaman kalmıyor	12	K1, K2, K3, K5, K7, K12, K16, K17, K18, K20, K23, K24
Üst sınıflarda alınınca işlevsiz kalıyor	10	K1, K2, K3, K7, K8, K13, K17, K18, K21, K23
İlk ünite çok uzun	7	K2, K4, K8, K11, K13, K18, K20
Önce Kur'an sonra tecvit mantıksız	5	K8, K11, K16, K17, K18

Modüler sistem uygulanmıyor	4	K1, K18, K20, K21
Hz. Peygamberimizin Hayatı		
Müfredat sade ve basit düzeyde, iki saati dolduramadığımız konular var, etkinlik yok	4	K9, K10, K11, K13, K19, K22
Temel Dini Bilgiler		
Salt bilgi verme üzerine kurulu, öğrenci seviyesinin üstünde	7	K2, K3, K6, K7, K13, K14, K15, K20
TDB her sınıf için aynı müfredat olması	1	K14
Siyer ve TDB müfredatı tekrar gibi, genelde seçilmiyor	12	K2, K3, K6, K10, K11, K12, K14, K15, K16, K17, K20, K24
Müfredatlar işlevsel değil, okunmayınca eksiklik hissedilmiyor	7	K2, K3, K6, K7, K12, K16, K20
Kıssalar ve peygamber hayatı gerçekçi anlatılmıyor	2	K2, K14

Bazı katılımcılar Kur'an-ı Kerim dersinin bir uygulama dersi olduğunu, şifahi olarak işlenmesi gerektiğini, öğrencilerle bire bir ilgilenmenin önemini ve bu nedenle ders süresinin özellikle kalabalık sınıflarda yetersiz olduğu dile getirmişlerdir. Bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

K20: Şu an girdiğim sınıf mevcudu az, sorun olmuyor ama daha önceki sınıfım yaklaşık 32 kişiydi. Kur'an'ı Kerim dersi adına çok verimsiz bir dönem geçirmiştik. İki saat ile bu içerik bitmiyor. 1. ünite ve tecvit başlı başına bir dönem alıyor zaten. Bunun yanında ezber de var. Ne zaman Kur'an okuyacak bu kadar çocuk?

K16: Programda Kur'an dersinin süresi yetersiz, Kur'an dersinde zaman yetersiz. Bire bir ilgilenemiyoruz. 5 dakika zaten dersin başında gidiyor. Bilenler bilmeyenlere öğretsin hem faydalı olur hem zamandan tasarruf sağlarız diye böyle yollar bulmaya çalışıyoruz. Akran öğretmesi çok verimli ama muhabbete de hemen başlayabiliyorlar.

Bazı katılımcılar Kur'an'ı Kerim dersi programlarında ünite sayısının ve içeriğinin dersin amacına ve verimliliğine ters düştüğünü ifade etmiştir. İki üniteden oluşan Kur'an'ı Kerim dersinin 1. ünitesinin gereksiz olduğu dile getirilmiştir. Üniteler ve içerikler hakkındaki değerlendirmeler şöyledir:

K18: Kur'an'ı Kerim dersinde Kur'an olmalı ama 1. dönem salt teorik, peygamber hayatları başka şeyler. En fazla şu olmalı Kur'an'ın meali elbette veya niye Kur'an okumalı öğrenmeliyiz. Müfredata göre işlese 1. dönem gidiyor. Şu peygamber bu peygamber falanca kavram falanca konu... Öğretim yöntemleri çok yanlış. Tecvit konuları sonda. Varsa niye başta ya da uygulanmayacak kurallar niye var? Çocuk daha elifba bilmiyor ben hangisini öğreteyim de değerlendirmeyi nasıl yapayım. Kur'an mı öğretsin, tecvit mi, kavram mı, kıssa mı? Çocuğa Türkçe öğretmeden dolayı tümleç öğretilir mi hiç? Tecvit böyle olacaksa son sınıfta hepsi verilmeli.

Bazı katılımcılar seçmeli Kur'an-ı Kerim dersinin modüler bir anlayışla işlenmesi gerektiğini, programda ve seçmeli derslerin kriterlerinde böyle olduğunu ancak modüler sistemin uygulanmadığını bu nedenle 6, 7 veya 8. sınıfta Kur'an alfabesi bilmeyen bir öğrenci için Kur'an dersinin diğer arkadaşlarına oranla daha zor geçeceğini aslında bu öğrenciler için seviye sınıfları düzenlemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcı görüşleri şöyledir.

K21: Kur'an dersi modüler bir şekilde işlenmeli ancak idareler bundan kaçınıyor. Dersi veriyor ve diğer dersler gibi işleyin diyor. İş yükleri artıyormuş, yoklamalar sınıflar karıştıyormuş. Böyle olunca kimse ne öğrendiğini anlayamıyor.

K1: Bildiğim kadarı ile Kur'an dersinde öğrenci cüz bilmiyorsa cüz öğretilen sınıfa, Kur'an okuyorsa Kur'an sınıfına, tecvit ise tecvit öğrenen öğrencilerin yanına gitmeli ama bu uygulanmadı.

Kur'an-ı Kerim dersine giren hemen hemen bütün öğretmenler modüler eğitim sisteminin uygulanmadığı, Kur'an dersine özel seviye sınıfları olmadığı takdirde; Kur'an-ı Kerim müfredatının 5. sınıflar için verimli ancak diğer sınıflar için verimsiz olduğunu ifade etmektedirler. 5. Sınıf müfredatında Kur'an alfabesi konusu varken diğer sınıf düzeylerinde olmadığını, tecvit konularının her sınıf düzeyine yayıldığını, önemli sure ve duaların yine her sınıf düzeyinde aynı olmadığını ifade etmişlerdir. 6. ve sonraki sınıflarda bu dersi ilk defa alan öğrencilerin 5. sınıf temelini olmamasının bu dersin verimini önemli ölçüde etkilediğini vurgulamışlardır. Bazı katılımcıların görüşleri şöyledir:

K8: Müfredata göre öğrenci biliyor hâlbuki öğrenci bilmiyor. Özellikle kalabalık sınıflarda haftada 2 saat yetmiyor. 5. Sınıflar iyi ama diğer sınıflarda cüz yok ve tecvit zor olabiliyor. İlk üniteler olabildiğince kısalıp Kur'an'ı Öğreniyorum ünitesi genele yayılmalı.

K2: İlk defa alan öğrenci için hemen gidip sene başında kitapları değiştiriyorum kendi çabamla. Başka ne yapabilirim idare yanlış istiyor.

Bazı katılımcılar Kur'an-ı Kerim müfredatında ve kitaplarında tecvit konularının son bölümlerde olmasını eleştirmişlerdir.

K18: "Ben çocuğa Kur'an öğretiyim, doğru okumayı sonra mı öğretiyim? Tecvit konusunun sonlarda olması bunu gösteriyor. Zaten tecvit konusu ayrı bir problem. Konular 4 yıla yayılmış tecvitte ama çocuk Kur'an dersini 4 yıl seçemeyebiliyor. Çocukla bir sene normal okuyoruz senenin sonunda veya sonraki sene aslında burayı böyle okuyacaksın diyoruz. İşte bu biraz mantıksız geliyor bana.

Katılımcılardan bazıları seçmeli derslerinden Peygamberimizin Hayatı dersi müfredatının sade olduğunu, öğrencilerin DKAB dersi haricinde bu derslerden bekledikleri verimi alamadıklarını ifade etmektedirler. K9 kodlu katılımcının görüşleri şöyledir:

K9: Siyer dersinde müfredata göre ve yıllık planlara göre bazı konular çok temel düzeyde kalıyor. Kitabın da içeriği çok yoğun ya da istenilen düzeyde değil. Bazı haftalar iki saati dolduramıyoruz o konu ile alakalı. Kitaplarda konularla ilgili yeterince uygulama, örnekleme, konu ile ilgili hikayeler oldukça az hatta yok denecek kadar. Böyle olunca biz bir şeyler yapalım diyoruz ama öğrenci yine de sıkılıyor.

Katılımcılar seçmeli din derslerinin öğretim programlarını değerlendirirken Siyer ve TDB dersleri için genel ifadeler kullanmış olsalar da bazı katılımcılar TDB dersi ile ilgili görüşlerini belirtmiştir. TDB dersinin müfredatının DKAB dersinin inanç ve ibadet öğrenme alanı ünitelerinin daha ayrıntılı biçimi şeklinde olduğu ve öğrenci seviyesi için çok ağır olduğunu ifade edilmektedir.

K2: Geçen yıl 5. sınıf TDB dersine girdim, lisede bu kitabı işleyemezsiniz. Kim hazırlıyor bu kitapları, müfredatı, kitapları anlamak mümkün değil.

K4: Siyer ve TDB derslerine ihtiyaç yok gibi ama Kur'an-ı Kerim dersi müstakil bir ders olarak olmalı ve ihtiyaç var. Şöyle diyeyim bu iki ders DKAB dersine dâhil edilebilir rahatlıkla.

K7: DKAB dersinde ibadetler var ama TDB'de daha ayrıntılı tabi.

K15: Ancak TDB sıkılmalar olabiliyor ve bilgi aktarmaya dönük bir ders olduğu için verimli olmuyor.

TDB dersi müfredatı ile ilgili olarak K14 kodlu katılımcı, bu dersin İslam I ve İslam II diye iki farklı ders olarak ayrıldığını ve bir kere alan öğrencinin bir daha alamayacağını belirttiikten sonra ortaokulun herhangi bir kademesinde aynı kitabın okutulduğuna dikkat çekerek *"Seçmeli derslerde şu sıkıntımız var. Dersler seviye seviye olmalı. 5. sınıflarda TDB ile 7 sınıflarda TDB müfredat aynı bakış açıları aynı. Bu çok anlamsız oluyor. Diyelim öğrenci okul değişti ve tekrar TDB alıyor. Ne yapacak bu çocuk."* şeklinde görüşünü dile getirmiştir.

Katılımcıların önemli bir bölümü seçmeli din derslerinin ikisini oluşturan Peygamberimizin Hayatı ve Temel Dini Bilgiler derslerini DKAB derslerinin tekrarı olarak görmekte veya böyle bir his oluştuğunu ifade etmektedirler. Böyle olunca tüm paydaşlar tarafından tercih edilmediğini, seçme ihtiyacı hissedilmediğini belirtmişlerdir.

K6: Siyer dersi aslında DKAB dersinden çok farklı, amacı, hedefi, içeriği ama öğrenci bunu fark etmiyor. Biz DKAB'da nasıl anlatıyorsak Siyer'de de öyle anlattığımız için öğrenciye tekrar gibi geliyor. "Hocam bu konuları DKAB'da işlemiştik diyorlar ve sıkılmaya başlıyorlar. Ama Kur'an dersi böyle değil tabi ki. Öğrenci Kur'an dersinden çıktıktan sonra farklı bir şey öğrendim diyebiliyor.

K17: İlk yıllar Siyer'de TDB'de alıyorduk ama baktık ki biz bunları DKAB dersi ile halledebiliriz daha çok Kur'an dersine yöneldik ve onu sıkı tutmaya başladık.

Bazı katılımcılar, öğretmenlerin seçmeli din derslerinin programlarını açıp okumadıklarını, bunun öğretmenin eksiği olmaktan çok programın kendi sorunu olduğunu ifade etmişlerdir.

K3: Ulaşamıyoruz müfredata veya ulaşmak istemiyoruz. Öğretmenin okumadan girince kendisini eksik hissedeceği bir müfredat olmalı ama ben okumadan da derse girsem sene başı bakmasam da sorun olmuyor.

1.6. Ders Kitapları ve Materyallerden Kaynaklanan Sorunlar

Araştırmaya katılan öğretmenlere Seçmeli din derslerinde karşılaşılan ders kitapları ve materyaller temalı ne tür sorunlarla karşılaştıkları sorulmuş, alınan cevaplar Tablo 7'deki gibi kategorilendirilmiştir.

Tablo 7: Ders kitapları ve materyallerden kaynaklanan problemler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Yeterli sayı ve nitelikte materyal yok	11	K2, K3, K5, K7, K9, K10, K12, K15, K17, K20, K24
Kavramlar öğrenci seviyesinin üstünde, anlaşılması güç	8	K2, K3, K7, K10, K12, K14, K19, K20
Genel olarak sıradan ve sıkıcı	11	K3, K7, K11, K12, K13, K15, K16, K18, K20, K23, K24
Ders kitaplarında yeterli sayı ve nitelikte etkinlik/uygulama örneği yok	7	K2, K3, K9, K11, K12, K13, K19
Siyer kitabında içerik çok sade	5	K2, K5, K9, K16, K20
Kitapların dili/üslubu iyi düşünülmeden yazılıyor	3	K2, K14, K20
Kaynak kitap yasağı olumsuz etkiliyor	3	K3, K12, K13
Her sene farklı kitap farklı bakış açıları	2	K5, K14

Tablo 7'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan önemli sayıdaki DKAB öğretmeni, seçmeli din derslerine yönelik EBA'da ve diğer sosyal platformlarında yeterli sayıda ve nitelikte materyalin olmamasını bu derslerde verimliliğini etkileyen sorunlardan birisi olarak ifade etmektedir. Bazı katılımcıların bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

K7: EBA'da şu ana kadar hiçbir şey yok. Diğer derslerde test uygulama oyun video ama maalesef bizde hiçbir şey yok. Kitaplar bile yoktu. Olmasının dahi bir anlamı yok. Çalışma kağıtları materyaller hiçbir şey yok. Bu sonuç ne zaman bulunacak bilmiyoruz. Öğretmenler bir şey yapın yükleyin. Böyle bir zihniyet olabilir mi? Arge ne işe yarar. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ne yapıyor peki? Her şeyi ben hazırlayacaksam. Plan, çerçeve, materyal yükleyin, etkinlik planlayın! Öğretmen ne iş yapar bunu bir düşünmeleri lazım.

K10: Materyal eksikliği çekiyoruz. Özellikle müfredat yenilendi. Zaten yeni yeni oluşan materyaller vardı ancak müfredatla sıfırlandı gibi ve bunun oluşumu yine yıllarca sürecek gibi. Genel müdürlük ivedilikle bu sorunu çözmeli.

Araştırmaya katılan bazı öğretmenler ders kitaplarının genel olarak sıkıcı ve sıradan olduğunu, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre hazırlanmadığını görüşlerinde dile getirmiştir. Bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

K18: Kitabı ben okuyamıyorum. Romanı açarsın kesintisiz okursun ya. Bunlar da böyle. Yazının büyüklüğü şekli insanın ilgisini çeker. Kitapları ben kuyunca sıkılıyorum çocuk nasıl okusun? Maddeleştirmek lazım uzatmamak lazım. Şu ana kadar bir şey yoktu materyal adına şu günden sonra da bir havuzun oluşması çok zor. MEB bize materyal olarak kitap önerebilir ama bize hepsi yasak derlerse bu olmaz.

K13: Ben istiyorum ki öğrenci kitabı eline alınca sevsin ve bırakmasın. Ama öğrencilere kitap okutmakta zorlanıyoruz. Etkinlikler çok yok ve olanlar da düzeyin üstünde olduğunu düşünüyorum. Onların yaşlarına ilgi alanlarına hitap etmeli. Mesela DKAB da Yahya'yı niye anlatıyoruz ya da Zekeriya'nın çok yaşlı olduğu halde çocuğunun olmasını? Güncel olaylar hikâyeler olmalı. Teorik değil hikâyeler olmalı. Mesela Siyer dersi yaşanmış olduğu için dikkat çekiyor. Kur'an'a ve az da olsa Siyer'e ilgi var. Ama TDB çok klasik bir ders.

Katılımcıların ifade ettikleri sorunlardan biri de ders kitaplarında yeterince uygulama ve etkinlik örneğinin olmayışıdır. Katılımcı öğretmenler dersi sunarken farklı öğretim yöntem ve tekniklerinin kitaplarla desteklenmesi gerektiğini, ancak ders kitaplarında bu tür etkinliklerin eksik olduğu vurgulamışlardır.

K2: Siyer kitabı diğer derslerin tekrarı ve çok basit düzeyde uygulamaya yönelik hiçbir şey yok. Peygamberimizin engellilere bakışı ile ilgili bir şey varsa öğrencinin gözünü kapatın diye bir uygulama örneği olmalı yaparak yaşayarak öğrenmeye yaklaşmalı bizim bu derslerimiz çağı geriden takip etmemeli.

K3: Kitabın sunuş biçimi ile uygulansa çok sıkıcı olur. Okuyalım yorumlayalım uygulayalım ama olmuyor. Sürekli okuyalım uygulayalım öğrenelim olmaz bence.

K9: Örneğin peygamberimizin aile hayatını işliyoruz. Kitapta ailenizle röportaj yapın, onların fikrini alın gibi bir etkinlik yazılabilir çok basit ama yok.

Bazı katılımcılar kitapların tarzının, dilinin ve içeriğinin öğrenci seviyesinin üstünde olduğunu, öğrencinin anlamakta zorlandığını ifade etmektedir. Ders kitaplarının öğrenci seviyesi dikkate alınmadan hazırlandığı ve kontrol edilmediği düşünülmektedir. Ayrıca seçmeli din dersi kitaplarının şekil, görünüş açısından DKAB ders kitabından ve diğer derslerden ayrıldığı, sıradan bir dersin sıradan kitapları gibi olduğunu dile getirmektedirler.

K2: Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i var ama çevirisi sıkıntılı, alta birkaç kelimenin çevirisi var ama çevirince çok yanlış bir anlam ortaya çıkıyor. Bir de şu soruya bakın, "Peygamberimizin eşi Aişe dışarda arkadaşları ile oyun oynardı." Allah aşkına bunu nasıl açıklayacağız? Kim hazırlıyor bu kitapları kim yazıyor bunları bu kitaplara.

Yine ders kitaplarında özellikle kısa ve tarihi olayların anlatımındaki dile dikkat çeken katılımcılar bu konuya daha çok dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. K20 kodlu katılımcının ifadeler şöyledir:

K20: Kur'an kitabında malum Hz. Süleyman kıssası var. Orada deniyor ki Süleyman Belkis'ı ve halkını tehdit etti diye. Öğrenci diyor ki öğretmenim peygamberler tehdit ederler miydi, korkuturlar mıydı, inanmaya zorlarlar mıydı, diyorlar ve cevaplar karşısında kafa karışıklıkları son bulmuyor.

Bazı katılımcılar kaynak kitap yasağının öğretmenlerin dersi okuturken karşılaştıkları problemler arasında olduğunu vurgulamışlardır. Seçmeli din derslerinin sadece ders kitaplarıyla değil, bu alan ile ilgili yazılmış eserlerle verimli olacağını düşünmekte, ancak kitap önermeye veya farklı bir kitap ile dersi işlemeye çekindiklerini ifade etmektedirler.

1.7. Karşılaşılan Diğer Sorun Alanları

Görüşme yapılan DKAB öğretmenleri seçmeli din derslerinde karşılaşılan öğrenci, öğretmen, veli, okul idaresi, öğretim programları, ders kitabı ve materyallere ilişkin sorunlardan farklı olarak diğer sorunlara da değinmişlerdir. Katılımcıların bu bağlamda ifade ettikleri diğer sorunlara ilişkin kategoriler Tablo 8'de özetlenerek sunulmuştur.

Tablo 8: Diğer sorunlar

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Hizmetiçi eğitimler ihtiyaca göre değil verimsiz ve gereksiz	14	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K8, K11, K12, K16, K17, K18, K20, K21
Okulun fiziki imkânsızlıkları, yeni sınıf açılmıyor, bize ait bir sınıf yok	9	K2, K3, K9, K10, K11, K12, K16, K17, K20
Son sınıflarda seçilmiyor	6	K1, K8, K17, K18, K20, K21
Dersin not ile değerlendiriliyor olması	4	K4, K11, K18, K22
Çevresel faktörlerin öğrenci üzerindeki olumsuz etkisi	2	K5, K16
DOGM öğretmen geliştirme programları	1	K20
Öğretmen tayinleri	1	K4
Şube Öğretmenler Kurulu toplantıları amacına uygun değil	1	K2

Katılımcıların büyük çoğunluğu seçmeli din derslerinin verimliliğini arttırmanın öğretmen kalitesini yükseltmekle mümkün olacağını ifade ederek hizmetiçi eğitimlerin gerekliliğine dikkat çekmişlerdir. Mevcut uygulamadaki hizmetiçi eğitimlerin öğretmenlerin ihtiyaçlarını karşılamadığı, sorunlara ve eksikliklere cevap getirmediği vurgulanmaktadır. Hizmetiçi eğitimlerle ilgili sorunu K2 kodlu katılımcı şöyle ifade etmiştir:

K2: Ben İstanbul'da okudum. Birçok kursa gittim, seminere katıldım ve kendimi geliştirdim. Evet! Malatya ile İstanbul bu tür faaliyetler için

karşılaştırılmaz belki ama oralardaki faaliyetleri özlüyorum doğrusu. Burada MEB bir seminer açıyor hiçbir ihtiyacımızı karşılamadığı gibi zamanımızı da kaybettiriyor. Birkaç kez katıldım sonra vazgeçtim.

Tablo 8'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan önemli sayıdaki DKAB öğretmeni fiziki imkânların yetersizliğini okullardaki seçmeli din derslerinin verimliliğini düşüren sorunlardan birisi olarak ifade etmiştir. Özellikle Kur'an'ı Kerim dersi için ayrı bir sınıfa ihtiyaç duyduklarını vurgulamışlardır. Okullarda derslik eksikliği, seçmeli ders saatlerinin sınıf aramakla geçtiği, sınıfların düzeninin seçmeli din derslerinin ruhunu yansıtmadığı gibi sorunlar bu kapsamda dile getirilmektedir. Örnek olarak bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir.

K11: Her okulda bu derslerin seçildiği okullarda Kur'an sınıfı ve orda yeteri derecede materyal olmalı. Örneğin öğrenciler Fen derslerini laboratuvarında işlediklerini bunu bize bile anlatıyorlar. O dersin verimli geçtiği belli oluyor çünkü o sınıflar Fen sınıfı 3 boyutlu materyaller var.

K16: Mescit gibi bir sistem olsa rahleler... Sıralarda olmuyor. Mekân açısından, öğrenci sınıf ortamından kopmalı ayakkabısını çıkarması onun üzerinde bir tesir yapar. Öğrenci abdest almadan derse gelebiliyor ama oraya abdestli ve tertipli gelir.

Seçmeli din derslerinin uygulandığı ilk yıllar seçmeli din derslerinde not ile değerlendirme yapılmamaktaydı. Ancak bir süre sonra gelen tepkiler sonrasında bu derslerin de not ile değerlendirilmesi kararlaştırıldı. Katılımcılara göre seçmeli din derslerinde değerlendirme gerçekçi ve dersin hedeflerine uygun olarak yapılamamaktadır. Bu derslerde değerlendirme dersin başarısını ölçmemektedir. Bu problemle ilgili bazı katılımcıların görüşleri aşağıda verilmiştir.

K4: Bu derslerde not olayı var. Seçmeli bu ders. Acaba notu kaldırsak öğrenciler gevşer mi? Ama eğitimci bunun üstünden gelebilir. Der ki bakın biz bunu dünya ve ahiret mutluluğu için yapıyoruz. Seçmeli derslerde not olmamalı. Zaten kalma veya not problemi yok bu derslerde. Çocuk hiç çalışmasa 4 düşeceğini biliyor. Mesela sosyal etkinlik gibi farklı bir değerlendirme olabilir.

K18: Problem şu; çok fazla notun zorunlu ders kadar etkili olmaması çocuğu uzaklaştırıyor. Bu tüm seçmeli dersler için geçerli. Not kaygısı. Diğer derslerin seçmeli derslerinde kitap bile yok öğrencinin umurunda olmuyor ama bu derslerimiz kitabımız dokümanımız var. Not korkusu olmasa bile öğrenci bakıyor. Not motivasyon unsurudur ama amaç not değil. Öncelikle ahlaki değer önemli. Ama bir yerde not işin içine muhakkak giriyor. İllaki not olmalı ama çocuğuna bu derslerin not olmadığını öğretmeliyiz.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin dile getirdikleri bir diğer sorun ise teknolojik imkanlar gibi öğrencinin ilgisini çekecek ve onun derslerdeki başarısını olumsuz etkileyecek çevresel koşulların varlığıdır. Katılımcılar gerek teknolojik gelişmelerin gerekse de öğrencinin yaşadığı sosyal çevrenin derste öğrenilenlerin uygulanmasına fırsatı vermediğini ifade etmektedirler. Bu problem ile ilgili K5 kodlu

katılımcı “Öğrencilerimizde günün şartlarında, teknoloji geliştii, öğrencilerimizde sağdan girdi soldan çıktı oluyor. Bakıyoruz çocuk dışarda anlattığımızın tam tersini yapabiliyor. Teknoloji bağımlılığı var.” diyerek ifade etmiştir.

Katılımcı K20 ise, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’nün öğretmen yetiştirme programları kapsamında DKAB öğretmenlerine ayda bir kez olmak üzere başlattığı seminer programlarının verimli olmadığını, aksine verimliliği düşürdüğünü ifade etmektedir.

K20: İmza zoru ile ayda bir kez seminerlere gidiyoruz ve hiçbir şey öğrenemiyoruz. Yüzlerce öğretmen aynı salona sıkıştırılıyor ve mühendislikten gelen bir hoca DKAB öğretmenlerine Hz. Peygamberimizin eğitim metodunu anlatıyor!

Katılımcı K2 de bir diğer sorun olarak eğitim öğretim yılı içerisinde iki kere yapılan şube öğretmenler kurulu toplantılarının verimli olmadığını, bu gibi ismi değişen öğretmen toplantılarının gelişigüzel yapıldığını ve bir sonuç alınmadığını şu şekilde vurgulamıştır: “Bu toplantılarda öğrencileri tanımamız, öğrencilere göre plan program yapmamız lazım. Ama bizim toplantılar hep kağıt üzerinde kalıyor.”

2. Katılımcıların Seçmeli Din Derslerinde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Araştırmaya katılan DKAB öğretmenlerinin seçmeli din derslerinde karşılaşılan sorunlara ilişkin çözüm önerileri Tablo 9’daki gibi kategorilendirilerek sunulmuştur.

Tablo 9: Seçmeli Din Derslerinde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Kur’an-ı Kerim dersi müfredatı güncellenmeli ve içerik azaltılmalı	14	K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K11, K13, K12, K16, K17, K18, K20,
Öğrencinin ve velinin seçimi sağlanmalı	12	K1, K2, K3, K5, K7, K8, K10, K13, K18, K19, K21, K22
Sınıf ihtiyacı karşılanmalı	9	K2, K3, K9, K10, K11, K12, K16, K17, K20
Kur’an dersinde temel konular her sınıf düzeyinde olmalı örneğin Kur’an Harfleri, temel tecvit kuralları	10	K1, K2, K3, K7, K8, K13, K16, K17, K18, K20,
Kitaplar ilgi çekici hale gelmeli	12	K2, K6, K7, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K20, K23
Öğretmenler verimli olan ve ihtiyaca yönelik hizmetiçi eğitimlere alınmalı	9	K1, K4, K5, K7, K12, K14, K17, K20, K21
Hizmetiçi eğitimlerde, kitap ve materyal hazırlanmasında Diyanet vb. kurumlarla işbirliği yapılmalı	7	K2, K4, K5, K7, K12, K20, K23
Kur’an dersi daha erken sınıflarda başlamalı	7	K1, K3, K4, K8, K14, K18,

		K20
Akademik sınav kaygısı bu derslerin önüne geçmemeli	4	K1, K4, K18, K20
Farklı branşlarla işbirliği yapılmalı	3	K3, K14, K21
Velilere yönelik bilgilendirici toplantılar düzenlenmeli	3	K9, K13, K25
DYK kursları ile bu dersler desteklenmeli	3	K4, K9, K21
Kur'an derslerinde öğrenci mevcudu sınırlı olmalı	1	K20
Seçmeli din derslerinin DKAB dersinden farkı ortaya konulmalı	1	K14
Öğrenci kitapları sevmeli, bırakmak istememeli	1	K13,

Araştırmaya katılan DKAB öğretmenlerinden Kur'an-ı Kerim dersini okutan öğretmenlerin geneli öncelikle bu derslerin verimliliğini arttırmaya yönelik çözüm önerilerini sıralamışlardır. Bu kapsamda Kur'an-ı Kerim dersinin öğretim programının sadeleştirilmesi, 1. ünitenin kapsamının daraltılması, bu derslerin daha erken sınıflardan başlatılması, bu derslerde öğrenci mevcudunun azaltılması dile getirilen öneriler arasındadır. Bazı katılımcıların bu konudaki görüşleri şöyledir:

K4: İlk ünite çok önemli, olması elbette gerekiyor. Öğrenci Kur'an'ı niçin okuduğunu bilmeli, Kur'an'ın hayatımıza kattıklarını bilmeli ve bakış açısını ona göre belirlemeli. Ancak ünite çok uzun olunca Kur'an okumaya ve öğrenmeye yeteri kadar zaman kalmıyor. Sanki bu ünitenin yoğunluğu azaltılabilir ve sene içerisine küçük küçük dağıtılabilir. Böylece bize daha fazla zaman kalır Kur'an okumak için.

K8: Kesinlikle olmuyor ilk ünite. Ben bu derste niçin kısra okutuyorum? Bunu DKAB, Siyer hatta TDB dersinde yapabiliriz ve yapıyoruz da. Ama öğrenci her derste kısra öğrenince ne kadar ilgisini çekse de hem sıkılıyor hem de Kur'an okuyamıyoruz. Ben 2. dönem Kur'an okumaya başlayacaksam öğrenci neden seçiyor bu dersi?

Katılımcıların genelini ifade ettiği bir diğer konu hizmetiçi eğitimlerin verimsizliğine ilişkindir. Bu nedenle katılımcılar ilgili birimlerden hizmetiçi eğitimlerin daha verimli düzenlenmesini, planlı ve programlı olmasını, öğretmen ihtiyaçlarının saptanıp buna göre kursların açılmasını önermektedirler. Bazı katılımcılar bu durumu şöyle ifade etmektedirler:

K20: Biz ortaokul DKAB öğretmenleri dönem sonu mesleki eğitim faaliyetleri kapsamında seminerleri kendi okulumuzda değil de farklı bir okulda aldık diğer DKAB öğretmenleri ile. Ne mi yaptık? Sadece imza atıp evlerimize döndük. Boşa geçen zaman, emek. Ancak bu iş ciddi bir şekilde yapılmalı. Yapılmak için yapılmamalı. Bakın öğretmenlerimiz seminere, hizmetiçi eğitimlere, DKAB zümrelerine genelde okudukları kitaplarla geliyorlar! Bunu sebebi araştırılmalı.

Katılımcılardan büyük çoğunluğu seçmeli derslerin seçilme sürecinde öğrenci ve velinin daha etkili ve önemli bir rol oynaması gerektiğini ifade etmekte, idarenin ve

öğretmenlerin bu derslerin seçimine olan müdahalesinin önüne geçilmesini istemektedirler. Bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

K24: Bizim okulumuzda idare seçimi genelde öğrencilerin seçimine bırakır ancak öğretmenler not korkusu ile öğrencilerin ders seçimini etkiler. Bu Matematik dersinde, Sosyal Bilgilerde Türkçede gördüğümüz durumlar. Not ile tehdit ediliyor öğrenciler. İdare gereken önlemleri alamıyor maalesef. Bu durumun çözülmesi gerekir elbette.

K21: Vasat öğrenciler bizim derslere yönlendirilmesin, idare kafasına buyruk davranmasın. Biz bunu istiyoruz.

Katılımcıların genelini ifade ettiği sorunlardan biri seçmeli din derslerinin kitaplarının sıradan ve ilgi çekici olmayışıyla ilişkilidir. Bu nedenle katılımcılar ders kitap ve materyallerinin öğrencinin ilgi ve ihtiyaçları gözetilerek yenilenmesini çözüm önerisi olarak sunmaktadırlar. K7 kodlu katılımcı *“Diyânetin yaz Kur’an kursları için hazırladığı kitapları MEB, DOGM hazırlayamıyor mu?”* diye sorarken K20 kodlu katılımcı *“Tübitak’ın Bilim Çocuk dergisi var, çocuklar ellerinden bırakmak istemiyorlar, bizim kitaplarımız neden böyle hazırlanamıyor”* diyerek bu tarz kitapların hazırlanmasını öneri olarak sunmuşlardır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada ortaokul din, ahlak ve değerler alanı seçmeli derslerine ilişkin karşılaşılan sorunların, bu derslerin en önemli paydaşları ve yürütücüleri olan DKAB öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda incelenmesi amaçlanmıştır. Malatya ili merkez ilçelerinden toplam 24 DKAB öğretmeni ile yapılan görüşmeler yoluyla toplanan verilerin analizi sonucunda araştırmada ulaşılan sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Araştırmaya katılan DKAB öğretmenlerine okullarında sunulan seçmeli din derslerine ilişkin ne tür sorunlarla karşılaştıkları sorulmuştur. Araştırma bulgularına göre öğretmenlerin verdikleri yanıtların öğrenci, öğretmen, okul idaresi, veli, öğretim programları ve ders kitap ve materyallerine ilişkin sorunlar üzerinde yoğunlaştığı, bunların dışında katılımcıların görev yaptıkları okullarda akademik başarının öncelenmesine, fiziksel ve çevresel sıkıntılara, hizmetiçi eğitim programlarına vs. ilişkin de çeşitli sorunları dile getirdikleri tespit edilmiştir. Bu durum, görüşme yapılan DKAB öğretmenlerinin eğitim sistemindeki insan faktörüne ilişkin sorun alanlarını daha fazla ön plana çıkardıklarını ortaya koymaktadır.

Araştırmada elde edilen verilere göre katılımcı öğretmenler seçmeli din derslerinde karşılaşılan öğrenci temalı sorunlar olarak özellikle öğrencilerin bu derslere karşı ilgisizliği, akademik başarılarının düşüklüğü, dersleri kendi seçimleri olmadan almaları, aralarındaki seviye farklılığı, derslere hazırlıksız gelmeleri gibi çeşitli sorunları sıralamışlardır. İlgili alan yazında da seçmeli din derslerini tercih

eden öğrencilerden kaynaklanan benzer sorunlara temas edilmiştir. Kotan¹⁸ tarafından yapılan araştırmada elde edilen veriler, seçmeli din dersi alan öğrencilerin derslere olan ilgisizliğini ve derslere hazırlıksız gelebildiklerini göstermektedir. Görür¹⁹ tarafından yapılan araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmış ve öğrencilerin seçmeli din derslerine karşı ilgilerinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Sünter'in²⁰ yaptığı araştırmada öğrencilerin derse hazırlıksız gelmeleri, hazırlanmışlık düzeylerinin yetersiz olması ve bu durumun öğretmenlerin programı etkili bir şekilde uygulamalarında sorun teşkil ettiği saptanmıştır. Yine Çiftçi²¹ tarafından veli, öğrenci ve öğretmen görüşmeleri doğrultusunda yapılan çalışmada okulların bazılarında seçmeli derslerin sınıf olarak aldırıldığı, sınıfın çoğunluğunun istediği derslerin seçildiği, bazı okullarda da doğrudan idarenin ders seçiminde belirleyici olduğu katılımcıların görüşlerine yansımıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin seçmeli din derslerinde karşılaşılan öğrenci temalı sorunlar olarak daha çok ön plana çıkardıkları öğrenci ilgisizliğini sadece öğrenciye bağlamak isabetli olmayabilir. Nitekim K7 kodlu katılımcının da ifade ettiği gibi öğrencilerin derse ilgisini çekmekle sorumlu olanlar öncelikle öğretmenlerdir. Bu nedenle bu dersleri yürütmekle sorumlu öğretmenlerin motivasyon eksikliği veya yetersizliklerinin de öğrencilerin ilgisizliğine yol açması muhtemeldir. Yine her ne kadar katılımcılar seçmeli din derslerini kendi istekleriyle tercih etmeyen öğrencilerin varlığını öğrenci kaynaklı sorunlar bağlamında ifade etseler de bu sorunun da önemli oranda bu konuda onların tercihlerini kısıtlayan veli, okul yönetimi gibi diğer aktörlerin ya da özgür tercih yapmalarına engel olan diğer etmenlerin neden olduğu açıktır. Ancak her ne sebeple olursa olsun istemedikleri dersleri almak durumunda kalan gönülsüz öğrencilerin varlığı, derslerin etkili bir şekilde yürütülmesinde önemli bir sorun oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmada elde edilen verilere göre katılımcılar tarafından seçmeli din derslerine ilişkin öğretmen temalı en sık dile getirilen sorun, DKAB öğretmenlerinin yeterliliğine yöneliktir. Katılımcıların görüşlerinde öne çıkardığı husus seçmeli din derslerini yürüten DKAB öğretmenlerinin formasyon ve alan bilgisi bakımından yetersiz oluşudur. Katılımcılar tarafından öğretmen yetersizliği özellikle Kur'an-ı Kerim dersi açısından daha sıklıkla vurgulandığı görülmektedir. Alan yazın incelendiğinde Bahçekapılı²², Sünter²³ ve Çiftçi²⁴ tarafından yapılan araştırmalarda

¹⁸ Kotan, "Ortaöğretimde Bazı Seçmeli Dini Derslere İlişkin Öğrenci Öğretmen ve Yönetici Görüşlerinin İncelenmesi", s. 124.

¹⁹ Görür, 'Ortaokul Düzeyinde Din, Ahlak ve Değerler Alanındaki Seçmeli Derslerin Öğretmen-Öğrenci Görüşlerine Göre Program Açısından Değerlendirilmesi (Denizli Yatılı Bölge Ortaokulları Örneği).

²⁰ Sünter, "Ortaöğretimde Okutulan Seçmeli Din Eğitimi Dersleri Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri: Bir Durum Çalışması", 911.

²¹ Çiftçi, "Ortaokul Din, Ahlak ve Değerler Alanı Derslerinin Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşleri İle Değerlendirilmesi", s. 254.

²² Bahçekapılı, *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri, İmkânlar, Fırsatlar, Aktörler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, s. 260-261.

da öğretmenlerin formasyon ve alan bilgisi yetersizliği konusunda benzer ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu konuda özellikle DKAB öğretmenlerin yetiştirdiği İlahiyat fakültelerindeki hizmet öncesi eğitimin yetersizliği ve göreve başladıktan sonra kendileri için düzenlenen hizmet içi eğitim programlarının verimsizliği görüşlerde dile getirilmektedir.

Katılımcılar tarafından seçmeli din derslerine ilişkin öğretmen temalı olarak dile getirilen diğer sorunlar arasında öğretmenlerin bu derslerin önemini yeterince fark edememiş olmaları, seçmeli din dersleri ile DKAB dersleri arasındaki farkı yeterince idrak edememeleri, bu derslerin öğretim programlarını yeterince incelememeleri, zümre toplantılarının verimsiz geçmesi ve ek ders kaygısının dersin hedeflerinin önüne geçmesi sıralanmıştır. Özellikle daha çok din hakkında okuryazar yapmayı hedefleyen ve betimleyici bir dilin kullanılmasının gerektiği DKAB dersleriyle, isteyenin aldığı ve daha benimsetici bir dilin kullanılmasının öngörüldüğü seçmeli din eğitimi derslerinin arasındaki statü ve amaç farkının bu derslerin yürütücüsü olan öğretmenler tarafından yeterince idrak edilememiş olması ve seçmeli din derslerinin DKAB derslerinin tamamlayıcı olarak algılanması dikkat edilmesi gereken önemli bir soruna işaret etmektedir. Nitekim seçmeli din derslerine programda ihtiyaç olmadığını öne süren bazı katılımcılar bu derslerin içeriğinin, Kuran-ı Kerim hariç, DKAB dersinde zaten işlendiğini belirterek bu derslere karşı çıkmışlardır. Çiftçi²⁵ tarafından yapılan araştırmada da tespit edildiği gibi DKAB dersi ile seçmeli din derslerinin hedef farkının yeterince gözetilmemesi, seçmeli din derslerinin gereksizmiş gibi algılanmasına yol açabilmektedir.

Görüşme yapılan DKAB öğretmenleri seçmeli din derslerine ilişkin karşılaştıkları problemler bağlamında okul idaresi kaynaklı çeşitli sorunlara da işaret etmişlerdir. Katılımcıların yarısından fazlası okul idarelerinin bu derslere karşı olan tutum ve davranışlarına ilişkin çeşitli sorunları dile getirmişlerdir. Okul idaresi hakkında olumsuz bir düşünce içerisinde olan katılımcıların geneli, okul idarelerinin seçmeli derslerin seçiminde eğitimin önemli paydaşları olan öğrenci, veli ve öğretmen görüşlerine yeterince başvurmadığını, seçmeli derslerle ilgili kararları kendi başlarına aldıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında görüşlere yansıyan diğer sorunlar ise, okul idaresinin öğretmen kadrosunun norm durumlarını gözetmesi, her öğretmene eşit ek ders dağıtma amacı ile hareket etmesi, vasat öğrencilerin kasıtlı olarak seçmeli din derslerine yönlendiriliyor olması, 7. ve 8. sınıflarda seçmeli din derslerine yer verilmiyor olması, ideolojik davranabilmeleri ve toplumun mezhep yapısını göz ardı etmeleridir.

Araştırmaya katılan DKAB öğretmenleri, okullarındaki seçmeli din derslerini etkileyen sorunları veli profili açısından da değerlendirmiş ve görüşlerinde çeşitli

²³ Sünter, "Ortaöğretimde Okutulan Seçmeli Din Eğitimi Dersleri Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri: Bir Durum Çalışması", 911-913.

²⁴ Çiftçi, "Ortaokul Din, Ahlak ve Değerler Alanı Derslerinin Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşleri İle Değerlendirilmesi", s. 250.

²⁵ Çiftçi, "Ortaokul Din, Ahlak ve Değerler Alanı Derslerinin Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşleri İle Değerlendirilmesi", s. 258.

sorunlara işaret etmişlerdir. Veli kaynaklı sorunlar içerisinde katılımcıların genelinin dile getirdiği sorun ifadesi, velilerin öğrencinin eğitim öğretim sürecine karşı olan ilgisizliğidir. Veli profiline ilişkin benzer sorunlar Aşlamacı'nın²⁶ yaptığı araştırmada da tespit edilmiştir. Söz konusu araştırmada İHL'de görev yapan öğretmenlerin yarıdan fazlasının (%56,3) velilerinin okulda yapılan toplantılara yeterince ilgi göstermediğini, %59,3'ünün ise çocuklarının eğitimi konusunda okula gereken ilgi ve desteği sağlamadığını ifade ettikleri tespit edilmiştir.

Görüşmeye katılan DKAB öğretmenleri, seçmeli din derslerinin öğretim programları kaynaklı sorunlara da temas etmişlerdir. Katılımcıların geneli Peygamberimizin Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersi için DKAB dersinin tekrarı olarak görüldüğünü, bu nedenle çok fazla seçilmediğini ifade etmişlerdir. Nitekim Çiftçi'nin ulaştığı önemli sonuçlardan birisi de, hem öğrenci hem öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda ortaya çıkan bu iki dersin DKAB dersinin tekrarı gibi görüldüğü sonucudur. Yine benzer şekilde Meydan²⁷ tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin % 57'si seçmeli din derslerinin DKAB dersinin tekrarı olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların Peygamberimizin Hayatı dersi öğretim programı için içeriğinin sade olması görüşü, TDB dersi öğretim programı için ise uygulamadan ziyade bilgi vermeyi, öğrenciye ezberletmeyi hedefleyen bir yapıda olduğu vurgusu alan yazında benzer ifadelerle örtüşmektedir.

Katılımcıların görüşlerini ifade ederken seçmeli Kur'an-ı Kerim dersi üzerinde önemle durdukları görülmüştür. Okullarda Kur'an-ı Kerim dersi için modüler anlayışa yer verilmediği, öğrenciler arası seviye farklılıklarının, dersin iki saat olan haftalık ders saatinin azlığı da göz önünde bulundurulunca, verimliliğin önündeki temel engellerden olduğu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda programda ünitelendirme ve konuların dağılımı üzerine yorumlar yapan katılımcılar; 1. ünitenin Kur'an-ı Kerim dersi için işlevsiz kaldığına, çok uzun olduğuna ancak öneminden dolayı program içerisinde daha öz bir şekilde dağıtılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Yine katılımcıların genelinin üzerinde durduğu bir diğer sorun ifadesi ise Kur'an-ı Kerim dersinin süresinin yeterli olmamasıdır. Öğretmenler öğrencilerin Kur'an-ı Kerim dersinden beklentilerinin Kur'an-ı Kerim'i doğru ve güzel okumayı öğrenmek olduğunu ancak bu derste; Kur'an okumanın yanı sıra ilk üniteyi kavrama, tecvit öğrenme, ezber yapma gibi hedefleri olduğunu, bu nedenle öğrencilerin yeterince Kur'an okuyamadıklarını ifade etmiştir. Meydan²⁸ tarafından öğrencilere yönelik yapılan çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Söz konusu araştırmada "Kur'an-ı Kerim'in ilk ünitesine öğrencilerin ilgi göstermediği, öğrencilerin Kur'an dersinden temel beklentisinin Kur'an-ı Kerim'i okuma olduğu tespit edilmiştir.

²⁶ Aşlamacı, "İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma", s. 77.

²⁷ Meydan, Din, "Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi", s. 246.

²⁸ Meydan, "Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi", s. 245.

Katılımcılar tarafından ifade edilen bir diğer sorun ise Kur'an-ı Kerim dersinde 4 yıla yayılan tecvit konularıdır. Bu durum Kaymakcan vd.²⁹ tarafından yapılan araştırmada da tecvit konusunun yıllara dağıtılarak veya toplu olarak verilmesinin hangisinin daha isabetli olduğunun uzmanlar tarafından ele alınması gerektiği ifade edilmiştir. Yine Çiftçi³⁰ tarafından benzer sonuçlara ulaşılmış, verimli bir Kur'an-ı Kerim dersinin sürdürülebilmesi için kalabalık sınıfların bölünmesi, modüler sistem ile öğrenci seviyelerine uygun sınıfların kurulması için idarenin özverili davranması gerektiği belirtilmiştir.

Görüşme yapılan DKAB öğretmenleri seçmeli din derslerine ilişkin karşılaşılan sorunlar bağlamında materyal ve ders kitapları kaynaklı birtakım problemlere de işaret etmişlerdir. Bu bağlamda katılımcıların çoğunluğunun dile getirdiği sorun bu derslerin uygulanmasını daha verimli hale getirecek materyallerin eksikliğidir. Katılımcı öğretmenler EBA'da veya farklı platformlarda etkileşimli materyallerin azlığını önemli bir sorun olarak görmekte, ders kitapları haricinde bir materyal kullanmadıklarını genel olarak ifade etmektedirler. Meydan³¹ tarafından yapılan araştırmaya göre öğretmenler bu derslerde materyal eksikliği yaşadıklarını belirtmektedirler. Ayrıca Yazıbaşı³² tarafından ortaöğretim düzeyi öğrencileri ile yapılan nicel araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmış, öğrenciler, öğretmenlerinin derste yeterince materyal kullanmadıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların seçmeli din derslerine ilişkin ifade ettikleri bir diğer sorun ise ders kitaplarının, basit, tekdüze, sıkıcı bir şekilde hazırlanmasıdır. Ders kitapları içerisinde uygulama ve etkinlik örneklerinin çok az olduğunu belirten katılımcılar, öğrencilerin kitabı severek okumadığını, zoraki bir şekilde kitapların eğitim öğretim sürecine dâhil edildiğini vurgulamışlardır. Ayrıca kitap dilinin ağır olması, kitapta yer alan anlaşılması güç kavram, şiir gibi metinlerin çevirilerinin yeterli düzeyde yapılamaması ve öğrencilerin kafalarında karışıklığa yol açması katılımcılar tarafından sorun olarak dile getirilmiştir. Meydan'ın³³ araştırmasında da katılımcı öğretmenlerin ders kitaplarında yeterince etkinlik bulunmamasına, gereksiz konu tekrarlarının yapılmasına, içeriklerinin DKAB kitapları ile benzer oluşuna yönelik eleştirilerine değinilmiştir. Öğretmen ve öğrencilerin ders kitaplarından beklentileri bilgiyi sunarken dersi sevdirmesi, etkinliklerin artırılması, daha renkli ve göze hitap eden, basit anlaşılır bir dil kullanan kitapların sunulmasıdır.

Araştırmaya katılan DKAB öğretmenleri, okullarındaki seçmeli din derslerine ilişkin yukarıda ifade edilen sorunlardan farklı olarak, okullarındaki fiziki

²⁹ Kaymakcan v.dğr., *Seçmeli Din dersleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu*, s. 80.

³⁰ Çiftçi, "Ortaokul Din, Ahlak ve Değerler Alanı Derslerinin Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşleri İle Değerlendirilmesi", s. 266.

³¹ Meydan, "Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinde Karşılaşılan Problemler (Öğretmen Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma)", vd.

³² Yazıbaşı, "Ortaöğretim Öğrencilerinin Gözünden Seçmeli Din Dersleri: Kırıkkale Örneği", 165.

³³ Meydan, "Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinde Karşılaşılan Problemler (Öğretmen Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma)", 685.

imkânlarının yetersiz olduğunu bu nedenle ayrı bir sınıf açılmadığını, seçmeli derslerin akademik kaygılarla 7 ve 8. sınıflarda seçilmediğini, hizmet içi eğitimlerin öğretmenlerin ihtiyacına göre düzenlenmediğini ve bu nedenle etkisiz kaldığını dile getirmişlerdir. Bunlara göre daha az olmakla birlikte, öğretmenlerin tayin işlemleri, destekleme yetiştirme kurslarıyla bu derslerin desteklenmiyor olması, farklı branşlarla olan iletişim eksikliği, farklı dönemlerde yapılan şube öğretmenler kurulu toplantılarının verimsiz geçmesi gibi sorunlar da katılımcılar tarafından değinilen diğer sorunları oluşturmuştur.

Araştırmanın bulguları ve sonuçları çerçevesinde şu öneriler geliştirilmiştir:

1- Araştırma sonuçlarına göre öğrencinin almak istediği seçmeli dersi velisinin onayı, yönlendirmesi ve kendi ilgi, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda seçebilmesine yönelik gerekli tedbirler alınmalıdır.

2- Okul idarelerinin öğrencinin akademik kaygılarını ve okulun genel başarı düzeyini gözeterek genel olarak 7. ve 8. sınıflarda açmadığı seçmeli din derslerinin akademik başarıya engel olmadığı ilgili tüm paydaşlara makul bir şekilde anlatılmalıdır. Ayrıca sadece akademik başarı grafiği düşük olan öğrencilerin bu derslere yönlendirmesinin önüne geçilmelidir.

3- Seçmeli Kur'an-ı Kerim dersinde öğrenciler arası seviye farklılıklarının yaşanması durumunda modüler bir sistemin oluşturulması için okul idareleri teşvik edilmeli, bu model yaygınlaştırılmalıdır.

4- Genel eğitimin bir sorunu olan öğrenci velilerinin ilgisizliğini aşmak için gerekli önlemler alınmalı, velilerle işbirliği teşvik edilmelidir. Bu çerçevede Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün İmam Hatip okulları için yürüttüğü "Evin Okula Yakınlaştırılması Projesi" gibi çalışmaların çeşitlendirilerek ve artırılarak bu dersler için de yürütülmesi düşünülebilir.

5- Katılımcı ifadelerinde genel olarak yer alan öğretmen temalı sorunların başında öğretmenlerin ya formasyon ya da alan bilgisi eksikliği gelmektedir. DKAB öğretmenleri günümüzde İlahiyat fakültelerinde yetişmektedir. Bu fakültelerin öğretmen yetiştirme programları iyileştirilmeli ve etkililiği arttırılmalı, gerekli işbirlikleriyle ilgili kurum ve kuruluşlarla desteklenmelidir. Ayrıca halihazırda görevde olan öğretmenlerin bu konudaki eksikliklerinin karşılanmasında hizmet içi programlar oluştururken öğretmenlerden görüşler alınmalı, öğretmenlerin gönüllü katılmak isteyecekleri, katılımcı sayısının belli bir sınırının olduğu ve her katılımcı öğretmenle birebir ilgilenilme imkânının olduğu faaliyetler şeklinde düzenlenmelidir.

6- Katılımcı öğretmenlerin genel ifadeleri TDB ve Siyer derslerinin öğretim programı, içerik, materyal, ders kitapları açısından DKAB dersinden farklılaşmadığıdır. Öğrenciler bu dersleri alırken DKAB dersinin bir benzerini aldıklarını düşünmektedirler. Bu nedenle bu derslerin DKAB dersi ile olan amaç ve içerik farklılığı daha açık hale getirilmelidir.

7- Dile getirilen diğer bir husus seçmeli din dersleri için yeterli sayı ve nitelikte materyalin olmamasıdır. Bu nedenle Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün oluşturduğu materyal platformunda seçmeli din dersleri için ek kaynak ve materyaller hazırlanması için öğretmenler teşvik edilmelidir.

8- Seçmeli din derslerinin klasik sınıf ortamından uzaklaşarak kendine has bir ortamda yürütülmesi dersin verimliliği açısından önemli görülen noktalardan birisidir. Bunun için fiziki imkânların elverişli olduğu okullarda ihtiyacı karşılayacak mescit, Kur'an sınıfı gibi birimlerim oluşturulması ve bu derslere tahsis edilmesi yerinde bir uygulama olacaktır.

9- Seçmeli din derslerinde ölçme ve değerlendirme anlayışı gözden geçirilmeli ve klasik olan yöntemler revize edilmelidir. Öğrencinin seçmeli din dersleri ders kitaplarında, dönem ortasında ve sonunda yapılan sınavlarda karşılaştığı ölçme ve değerlendirme yaklaşımları dersin amacına uygun olmalı, alışlagelmişin dışına çıkmalıdır.

Kaynakça

- Acuner, "Hacı Yusuf, Öğrencilere Göre Seçmeli Kur'an-ı Kerim Dersi: Artvin İli Örneği", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5/4, (2015), 850-871.
- Aşlamacı, İbrahim, "İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12/10, (2017), 49-80.
- Bahçekapılı, Mehmet, *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri, İmkânlar, Fırsatlar, Aktörler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul: Ülke Yayınları, 2013.
- Çiftçi, Harun, "Ortaokul Din, Ahlak ve Değerler Alanı Derslerinin Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşleri İle Değerlendirilmesi", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017)
- EARGED., *Seçmeli Derslerin Seçim Kriterlerinin Değerlendirilmesi Araştırması*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2008.
- Görer, Ümmügülsüm, "Ortaokul Düzeyinde Din, Ahlak ve Değerler Alanındaki Seçmeli Derslerin Öğretmen-Öğrenci Görüşlerine Göre Program Açısından Değerlendirilmesi (Denizli Yatılı Bölge Ortaokulları Örneği)", (yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).
- Gündoğdu, Yusuf Bahri, "Seçmeli Din Derslerini Tercih Eden Öğrencilerin Tercihlerini Etkileyen Faktörler: Ordu Örneği", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 15/2, (2017), 121-155.
- Gürer, Banu-Keskiner, Emine, "Öğretmenlerin Görüşleri Doğrultusunda Din, Ahlak Ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerine Dair Bir İnceleme", *Royte Educational and Social Science Journal*, 3/1, (2016), 219-254.
- <https://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7> (erişim: Şubat 2019)
- Katipoğlu, İshak, "Liselerde (9.ve10.sınıf) Seçmeli Olarak Okutulan Hz. Muhammed'in Hayatı Dersinin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi (Samsun Örneği)", (yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).
- Kaymakcan, R., Aşlamacı, İ., Yılmaz, M., Telli, A., *Seçmeli Din dersleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu*, İstanbul: Dem Yayınları, 2012.

- Kotan, İlhami, "Ortaöğretimde Bazı Seçmeli Dini Derslere İlişkin Öğrenci Öğretmen ve Yönetici Görüşlerinin İncelenmesi", (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2015).
- Köse, Ümit, "Ortaokullarda Seçmeli Din Derslerinin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi", (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018).
- MEB, Talim ve Terbiye Kurulunun 14.08.2012 tarihli ve 124 sayılı kararı, 2012.
- Meydan, Hasan, Din, "Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, (2013), 219-250.
- Meydan, Hasan, "Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinde Karşılaşılan Problemler (Öğretmen Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma)", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic*, 10/3, (2015), 673-694.
- Sünter, Emel, "Ortaöğretimde Okutulan Seçmeli Din Eğitimi Dersleri Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri: Bir Durum Çalışması", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17/2, (2017), 902-913.
- Yazıbaşı, Muhammet Ali, "Ortaöğretim Öğrencilerinin Gözünden Seçmeli Din Dersleri: Kırıkkale Örneği", *Dini Araştırmalar Dergisi*, 21/53, (2018), 149-168.
- Yıldırım A. Şimşek H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 13. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.